

TROYA (TRUVA) MİLLÎ PARKINDA OSMANLI ARKEOLOJİSİ
Ottoman Archaeology in Troy National Park

*Prof. Dr. Ali Osman UYSAL

ÖZET

Troya (Truva) Millî Parkı, antik Troas bölgesindeki Troia ören yeri ve çevresindeki tarihî – kültürel dokuyu korumak amacıyla 1996 yılında kurulmuştur. Bu yörenin –Troia başta olmak üzere- prehistorik, proto-historik, Yunan, Helenistik ve Roma dönemleri, Schliemann'ın kazılarında itibaren bilim adamları tarafından etraflıca araştırılmıştır. Buna karşılık, Troya çevresinin Osmanlı arkeolojisi açısından yeterince incelendiği söylenemez. Bu nedenle, makalemizde millî park sınırları içindeki Osmanlı yerleşimleri ve maddî kültür verilerinin irdelenmesi amaçlanmıştır.

Tarihsel arkeolojinin bir dalı olan İslam Arkeolojisi içinde yeni bir alt disiplin olarak gelişmeye başlayan Osmanlı arkeolojisinin önemi; Prof.Dr. Abdülcelil Temimî, Uzi Baram ve Lynda Carroll gibi araştırmacılar tarafından vurgulanmıştır. Üç kıtaya yayılan Osmanlı imparatorluğunun arkeolojisi –hiç kuşkusuz- çok yönlü ve çok boyutlu bir uğraş alanıdır. Buna karşılık Troya Millî Parkıyla sınırlanmış bir alanın Osmanlı geçmişini, ana hatlarıyla bir makale kapsamına sığdırmak mümkün görünmektedir. Bu bölgede kalıcı olarak 14. Yüzyıl başlarında başlayan Türk iskânı; Orhan Gâzi devrinden itibaren Osmanlı idaresi altında gelişmiştir. 16. Yüzyıldan Osmanlı arşiv belgeleri, antik Troia harabeleri (Hisarlık) çevresinde üç köy bulunduğunu gösterir. Bunlar Halil-ili (Halileli), Kum Köy ve Kalafatlı (Kalafatlı) köyleridir. Hisarlık'ın kuzeybatısında sahile yakın konumdaki Yenişehir ise antik Sigeum'un (Sigeion /Sigée) yanı başında -muhtemelen - 17. yüzyılda kurulmuş bir Hristiyan köyüdür. 17. Yüzyılda Hisarlık'ın kuzeybatısında, Çanakkale boğazının girişine Sultan IV. Mehmed'in annesi Valide Turhan Sultan tarafından Kum Kale (Kal'a-i Sultâniye /Sultan Hisarı) ve Avrupa kıyısına Seddü'l-bahr Kalesi yaptırılır. Vakfiye belgesinde, Valide Turhan Sultan'ın kale halkı için bir câmi, mektep ve çifte hamam yaptırdığı da kayıtlıdır. Bu kalenin yanında oluşan köy, Çanakkale savaşları sırasında harap olur ve köylüler Kum Köy'e (Yeni Kumkale köyü) göç ederler. Bu sırada savaşta harap olan Kum Kale camisinin kitabesi de Kum Köy'deki caminin minaresine yerleştirilir.

Millî parktaki Halileli köyünde Osmanlı arkeolojisi açısından sadece mezar taşları dikkati çeker. Kalafatlı köyüne 1928 yılında Bulgaristan'dan göçen Türkler yerleştirilmiştir. Köy bu yıllarda yeniden kurulmuştur. Buna karşılık Çıplak Köy geç Osmanlı döneminde kurulmuş olup; 19. Yüzyıl üslûbunda iki cepheli bir çeşmeye, bir konağa ve daha ziyade 18.-19. yüzyıl mezar taşları bulunan tarihî mezarlığa sahiptir. Troia harabeleri yakınındaki Tevfikiye köyü ise 19. yüzyılın sonlarında Balkanlardan göçen Türkler için kurulmuştur. Millî park içinde Osmanlı dönemi açısından en göze çarpan anıt, Yerkesiği'ndeki Cezayirli Hasan Paşa köşküdür. Kule ev tarzındaki köşk; Hasan Paşa

Yayın Bilgileri

Kabul tarihi: 13.01.2019

Yayın tarihi: 28.02.2019

Yazar Bilgileri

*ORCID: 0000-0002-2427-1791

*Email: aouysal@comu.edu.tr

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

çiftliğinin köşesinde yer alıyordu. Çiftliğin diğer binaları yıkılmıştır. Köşkün yakınından geçerek Beşik Sivri Tepe'nin güneyindeki Hanım Değirmeni'ne su sağlayan kanalı ve değirmeni de Hasan Paşa'nın yaptırdığı kabul edilir.

Anahtar Kelimeler: Troya, Osmanlı Arkeolojisi, Çıplak Köy, Kalafat, kum Kale.

ABSTRACT

Troia is one of the most famous ancient cities in the world. With the declaration of 2018 as the year of Troia, this important ancient city region came to the agenda again. It has created momentum in the tourism in Canakkale. Archaeological researches of Troia have been revealed historical importance of it. These archaeological excavations also provide clues about what people eat and drink in ancient times. The importance of local food in terms of gastronomy tourism has been emphasized by many researches. It is thought that gastronomy tourists or culture tourists can also be curious about what people eat in the ancient times. For this reason, it is thought that it can be created a touristic product accordingly. From this point of view, it is aimed to reveal the food culture of Troia by scanning secondary data sources in this study. As a result of the investigations, it can be said that the first one of the basic factors that affect nutrition in Troas region and Troia is the geography, Troy (Troia) National Park was founded in 1996 with the aim to protect the historical and cultural texture of the archaeological site of Troia (Troy) in the Ancient Troas and its surrounding. The prehistorical, proto-historical, Greek, Hellenistic and Roman periods of this region - especially Troia - have been extensively analyzed by scientists since the excavations of Schliemann. On the other hand, it cannot be said that the surroundings of Troy have been adequately analyzed in terms of Ottoman archaeology. Therefore, this article aims to examine the Ottoman settlements and material culture data within the boundaries of the national park. The importance of the Ottoman archaeology beginning to develop as a new sub-discipline in the Islamic Archaeology, which is a field of the historical archaeology, was emphasized by researchers such as Prof. Dr. Abdülcelil Temimî, Uzi Baram and Lynda Carroll. The archaeology of the Ottoman Empire, which spread over three continents, is undoubtedly a multidirectional and multidimensional field of study. Nevertheless, it appears possible to address the Ottoman past of an area bordered with Troy National Park within the scope of an article with its main lines. The Turkish settlement that started in this region in the 14th century developed under the Ottoman rule beginning from the Orhan Gazi period. Ottoman archives from the 16th century reveal that there are three villages around the ancient ruins of Troia (Hisarlık). These are Halilili (Halileli), Kumköy and Kalafatlu (Kalafatlı) villages. Yenişehir, located near the coast in the northwest of Hisarlık, is a Christian village built next to the ancient Sigeum (Sigeion/Sigée) probably in the 17th century. In the 17th century, Kal'a-i Sultâniye and Seddü'l-bahr castles were built by Valide Turhan Sultan, the mother of Mehmed IV, on the entrance of the Dardanelles in the northwest of Eski Hisarlık and on the European coast respectively. On the charter

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

document, it is written that Valide Turhan Sultan also ordered the construction of a mosque, a school and double baths (çifte hamam) for the castle people. The village built near this castle was destroyed during the Battles of Çanakkale and the residents of the village migrated to Kumköy. The epigraph of the Kumkale Mosque, which was devastated during the war, was placed in the minaret of the mosque in Kumköy.

In the Halileli village located in the national park, only the gravestones are remarkable in terms of the Ottoman archaeology. The Turks, who migrated from Bulgaria, settled in the village of Kalafatlı in 1928. The village was rebuilt during these years. Furthermore, Çıplak Köy was founded in the late Ottoman period. It has a fountain with two fronts, a mansion and a historical cemetery having tombstones of the 19th century. The village of Tefikiye located near the ruins of Troia was founded for the Turks who migrated from the Balkans in the late 19th century. The most striking monument in the national park in terms of the Ottoman period is the Hasan Pasha of Algiers mansion in Yerkesiği. The mansion in the tower house style was located on the corner of Hasan Pasha farm. The other buildings of the farm were demolished. It is accepted that Hasan Pasha also built the canal and mill that provided water to the Hanım Değirmeni, which is located in the south of Beşik Sivri Tepe, by passing near the mansion.

Keywords: Troia, Ottoman archaeology, Çıplak village, Kalafat, Kum Kale.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

GİRİŞ

Üç asra yakalaşan serüveni içinde Arkeoloji bilimi giderek daha fazla çeşitlendi ve genişledi. 18. yüzyılda Antik Yunan ve Roma'ya duyulan ilginin sonucu olarak ortaya çıkan bu bilim; giderek gelişti ve maddî kalıntılara dayanarak geçmişi inceleyen bir bilime dönüştü. (Gamble 2014:2) 20. yüzyıla kadar kabaca Yunan, Roma, Antik Mısır ve Mezopotamya ile sınırlı kalan Arkeoloji (Renfrew, Bahn 2017: 29-32); yeni araştırmalar, yeni yöntemler-teknikler, yeni bakış açıları ve tartışmalar paralelinde; en ilkel çağlardan günümüze kadar yer yüzünün tüm coğrafyalarındaki insanlık mirasını ilgi sahası olarak görmeye başladı. Bu süreçte yukarıda sayılanların dışında arkeolojinin yeni ilgi alanları doğdu. (Daux 1958: 60-64) Bu açıdan özellikle historik arkeoloji bağlamındaki çeşitlenmeler dikkati çeker. Yine bu gelişim sürecinde, eskiden Arkeoloji ve Sanat Tarihi bilimlerini “Berlin duvarı” gibi zorâkî biçimde ayıran katı kronolojik ayırım (M.S.4 yüzyıl) yıkılarak; Orta Çağ ve sonrası dönemlerin de arkeolojik yöntemlerle araştırılmasının önü açılır.¹ Bu çerçevede Amerika kıtalarındaki toplumların sadece en eski dönemleri değil, Kolomb sonrası dönemleri ve Avrupa'nın erken Orta Çağı, Rönesans ve sonrası da ele alınmaya başlanmış (Gerrard 2003); Müslüman toplumların maddî geçmişi ise daha çok “İslam Arkeolojisi” çatısı altında kategorize edilmiştir. Fakat bu alanın, sınıflandırılırken diğer arkeoloji disiplinlerinden ayrı tutularak din ile tanımlanması; “*müphem, hayalî ve egzotik bir Doğu*” algısı uyandırması, bu konuda -ister istemez- bir “*oryantalizm*” (Said 1998: 24-29) endişesine yol açmıştır. (Insoll 2007: 15-16) Türkiye’de İslam arkeolojisi çalışmalarını irdeleyen Scott Redford’un bir makalesi bu

¹ Bu süreçteki ilginç gelişmelerden birisi de; Orta Çağ ve sonrasına yönelik arkeolojik araştırma ve kazılarda; sadece “arkeolog” ünvanlı akademisyenlerin değil; onların yanı sıra sanat tarihçi, tarihçi, mimar... v.b. gibi tarih bilimleri ve mimarlıkla uğraşan akademisyenlerin de boy göstermeye başlamalarıdır. Avrupa Orta Çağ arkeolojisi için yazılı tarihe bağlılık öne çıkarken; İslam Orta Çağının sanat tarihine bağlı olarak incelenmesi (Insoll 2007:17), bu sahada sanat tarihçilerinin öne çıkmalarına yol açmıştır.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

konudaki tedirginlik açısından okunmaya değer. (2007: 243-252) Bu endişeler bir yana, İslam Arkeolojisinin de kendi içinde çeşitlenerek alt disiplinlere ayrıldığı görülebilmektedir. Bu açıdan, bizi ilgilendiren coğrafyada Selçuklu ve Osmanlı arkeolojilerinden söz edilebilir.

Tarihsel arkeolojinin bir dalı olan İslam Arkeolojisi içinde yeni bir alt disiplin olarak gelişmeye başlayan Osmanlı arkeolojisinin önemi; bir çok akademisyen ve araştırmacı tarafından vurgulanmış (Baram, Carroll 2004) ve bu alana yönelik bir dizi kongre gerçekleştirilmiştir. (Temimî 1997) Bu kapsamda Türkiye ve eski Osmanlı topraklarında arkeolojik yüzey araştırmaları ve kazılar da yapılmaktadır. (Altun ve Demirsar-Arlı 2011:125-132; Özer 2014:39-66; Uysal 2011:133-148; Petersen 2017:23-48) Üç kıtaya yayılan Osmanlı imparatorluğunun arkeolojisi –hiç kuşkusuz- çok yönlü ve çok boyutlu bir uğraş alanıdır. Buna karşılık Troya Millî Parkıyla sınırlanmış bir alanın Osmanlı geçmişi, ana hatlarıyla bir makale kapsamına sığdırmak mümkün görünmektedir.

Troya Millî Parkı, antik Troas bölgesindeki Troia ören yeri ve çevresindeki tarihî – kültürel dokuyu korumak amacıyla 1996 yılında kurulmuştur. (Şek.1) Bu yörenin –Troia başta olmak üzere- prehistorik, proto-historik, Yunan, Helenistik ve Roma dönemleri, Schliemann’ın kazılarından (Easton 2002) itibaren bilim adamları tarafından etraflıca araştırılmıştır.² (Rose 2014) Buna karşılık, Troya çevresinin Osmanlı arkeolojisi açısından yeterince incelendiği söylenemez. Bu nedenle, makalemizde millî park sınırları içindeki Osmanlı yerleşimleri ve maddî kültür verilerinin irdelenmesi amaçlanmıştır.³

Bu bölgede kalıcı olarak 14. yüzyıl başlarında başlayan Türk iskânı; Orhan Gâzi devrinden itibaren Osmanlı idaresi altında gelişmiştir. Ancak bölgede iskan ve nüfus yoğunluğu esas

² Troya ören yeri başta olmak üzere antik Troas bölgesindeki araştırma ve kazılar için *Studia Troica* serisine de bakılabilir.

³ Bu makale, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın izniyle 2005 – 2017 yılları arasında yaptığımız Çanakkale İli Türk Dönemi Yüzey Araştırması Projesi’ne dayanmaktadır. Proje kapsamında Troya Millî Parkı sahası 2016 yılında incelenmiştir. (Uysal 2018) Bu sahadaki çalışma Troya Kazısı başkanlığı ve Millî Park Müdürlüğü’nün izinleriyle gerçekleştirildi. Gösterdiği nezâket dolayısıyla kazı başkanı Prof.Dr. Rüstem Arslan’a ve Troya Millî Park Müdürlüğü’ne çok teşekkür ederim.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

olarak 17. yüzyıldan itibaren artış göstermiştir. (Aslan 2003: 32) Kabaca batıdan Ege Denizi, kuzeyden Çanakkale boğazı ile sınırlanan ve güneyde Üvecik Tepe'ye, doğuda Çanakkale-İzmir karayoluna kadar uzanan bir sahaya yayılan Troya Millî Parkı'nda, en eski köylerden itibaren yaklaşık bir kronolojiyle sıralamak gerekirse; Halileli, Kalafat, Kum Köy, Kum Kale (Sultan Hisarı), Yenişehir, Çıplak Köy, Yerkesiği, Yeniköy (Schliemann 1884) ve Tefikiye isimli yerleşimler bulunmaktadır. Bütün bu köyler, Kara Menderes ırmağı ve Dümrek çayının suladığı geniş düzlükler ile bunların arasındaki hafif yükseltiler ve tepelerden oluşan topoğrafyaya dağılmışlardır. (Şek.2) Bunlardan Yenişehir ve Kalafat gibi köylerin tümüyle gayr-i müslim nüfusa sahip oldukları, Kum Kale (Sultan Hisarı) gibi kimi yerleşimlerde müslim ve gayr-i müslimlerin birlikte yaşadıkları, zaman içinde bu köylerin demografik durumlarında değişikliklerin oluştuğu, muhtelif nedenlerle bazı köy alanlarının geride sadece mezarlıkları kalacak şekilde terk edildikleri (Polat ve Yeleş 2017: 83) anlaşılacakla birlikte; yöredeki köylerin tarihsel geçmişlerinin tüm yönleriyle açığa çıkarılması sorunu, araştırmacıların önünde önemli bir problem olarak durmaktadır. (Aslan 2003: 32) Bu probleme çareler ararken; Osmanlı idari sistemi, toprak düzeni, köy ve mezarların statüsü gibi hususların (İnalçık 2000: 145-222) arşiv belgeleri eşliğinde ele alınarak, bunlardan elde edilen verilerin saha araştırmalarıyla desteklenmesi gerekiyor.

Bu köylerden mevcudiyetini koruyabilenler, günümüze gelinceye kadar geleneksel köy dokusunun büyük bir kısmını yitirmişlerdir. Buna rağmen; meydanın bir kenarına kondurulmuş cami, bir avlunun kenarlarına yerleşmiş ev, ahır ve samanlık gibi birimlerden oluşan hane düzeni, -çok az sayıda kalmış olmakla birlikte- taş temel üzerine kerpiç duvarlı ve ahşap tavanlı, bazen düz damlı, bazen kiremit çatılı ev mimarisi ve köyün kenarındaki mezarlık, kaynak bulunabilen noktalara veya köy meydanına kurulmuş çeşme gibi unsurlar hâlâ gözlemlenebilmektedir.

16. yüzyıl tahrir defterlerine göre; antik Troya (Hisarlık) çevresini de içine alan bölge, Anadolu Vilâyeti'nin Biga sancağına bağlı Ezine Bazarı (Ezine) kazası içinde kalıyordu. (166

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

no.lu defter 1995:235) M.1516 ve M.1530 tarihli defterlerde, burayla ilgili olarak sadece Halileli, Kalafatlı ve Kum Köy'ün adları geçmektedir. (166 no.lu defter 1995: 233-238; DüNDAR 2013: 1151-1152). Aynı yüzyılda Ezine kazasında –dolayısıyla millî park sınırları içindeki köylerde- ; hınta (buğday), şa'ir (arpa), alef (yulaf), ades (mercimek), çavdar, nohut, bakla, erzen (darı), börülce, burçak, çeltik, susam, penbe (pamuk) tarımı; bağcılık, büyük ve küçük baş hayvancılığı, arıcılık, balıkçılık yapıyor ve emrud (armut), ceviz ve badem yetiştiriliyordu. (Demircan 2000: 127-129). Bu ziraî faaliyet kalemlerinin sonraki asırlarda pek fazla değişmediği anlaşılmaktadır. 19. Yüzyıl sonlarına ait Karasi Vilayeti Salnâmesi'ndeki veriler, bu tarım çeşitlerinin pek değişmediğini; yukarıdaki listeye ek olarak zeytincilik ve Meşe palamudu üretiminin yanında meyveciliğin geliştiğini göstermektedir. Salnâmede 7000 adet arı kovanının bulunduğu da kaydedilmiştir. (1305/1888: 138) Buna karşılık Osmanlı idari sisteminde zaman zaman meydana gelen değişiklikler nedeniyle; Biga sancağının bağlı bulunduğu vilayet de değişiklik göstermiştir. Bu sancak 16. Yüzyılda Anadolu Vilâyetine bağlıyken, 1876 sonuna doğru Cezâyir-i Bahr-i Sefid Vilâyetine bağlanmış; 1881'de Karasi vilâyetinin bir sancağı olurken, 1888 yılı Ağustos ayından itibaren merkeze bağlı bir mutasarrıf tarafından yönetilen müstakil sancak statüsüne kavuşmuştur. (Cuinet 1894: 692) 19. Yüzyılın sonlarına kadar Ezine'nin kaza statüsü değişmemekle birlikte, 1888 düzenlemesi çerçevesinde Hisarlık (Troya) öreni civarındaki köylerin aynı kazanın Sultanhisarı (nam-ı diğer Kum Kale) nahiyesine bağlandığı anlaşılmaktadır. (Cuinet 1894: 690). Bu çevrenin tarihsel topoğrafyasının tanımlanmasında, yüzey araştırmalarımız kadar; Osmanlı tahrir ve vakıf kayıtları, John Manuel Cook'un araştırması (1973), çok sayıda gezginin farklı tarihlere ait gezi notları, gravürler ve özellikle 19. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar hazırlanmış harita türü belgelerin de yararlı olduklarını vurgulamak gerekiyor. Bu arada, Troad bölgesinde insan – doğa ilişkisini sıtma ve veba hastalıkları bağlamında ele alan Rüstem Aslan'ın makalesinin, yörenin Osmanlı dönemi iskan tarihine ilgi çekici bir pencere açtığını söyleyebiliriz. (2002: 923-934; 2003: 31-41) Yakın tarihlerde Fecri Polat ve Hakan Yeleş'in

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Halileli ve Tevfikiye köylerine dair yayınladıkları iki araştırma da yararlandığımız kaynaklar arasında yerlerini aldılar. (Polat ve Yeleş 2017; Polat 2018).

2. TROYA MİLLÎ PARKINDAKİ OSMANLI DEVRİ YERLEŞİMLERİ

2.1. Halileli Köyü:

En eski Osmanlı Tahrir Defterlerinde, Troya Millî Parkı sınırları içindeki sahada üç adet yerleşim yeri kayıtlıdır. Bunlar Kum Köy, Kalafatlu ve Halil-ili köyleridir. Halileli (Halil-ili) Çanakkale boğazı çevresindeki kimi köy ve mevkiiler gibi adını, bu bölgenin fâhîhleri arasında sayılan Ece Halil'den almış olabilir. Köy 18-19. Yüzyıllar boyunca birçok syyah tarafından ziyaret edilmiştir. (Polat ve Yeleş 2017: 76 v.d.) Köyün camisi 1957 yılında tümüyle yenilenmiştir. (Res.1) Köy mezarlığında çok sayıda Helenistik ve Roma devrinden kalma mimari parçalar dikkati çeker. Buna karşılık Osmanlı devri mezar taşlarının büyük çoğunluğu yok olmuş ya da toprak altında kalmıştır. Mezarlıkta sadece bir adet mezarın baş ve ayak şahideleri sağlam kalabilmiştir. 19. yüzyıl üslûbundaki taşlardan özellikle baş taşının yüzeyini yosunlar kaplamıştır. Bunlar temizlendiğinde kitâbesi okunabilir. Bununla birlikte baş taşının üst kısmında gül ve gonca motifleri ile ayçiçeğini andıran büyük çiçek kabartması Barok ve Rokoko etkilerini yansıtır. Aynı üslûp ayak taşında da gözlenmektedir. (Res.3,4,5)

2.2. Kalafat Köyü:

Çanakkale merkez ilçeye bağlı köylerden Kalafat'ta maddî kültür verisi olarak kayda değer bulgularla karşılaşılması. Bu köyün 1928 yılında Bulgaristan'ın Kırcaali, Plevne ve Zıştov yörelerinden göç eden Türkler için kurulduğu ileri sürülmektedir. (Cook 1973:104; Eren 1994:182) Fakat 16. yüzyıla ait tahrir defterlerinde Biga livasının Ezine kazasına bağlı yerler arasında adı geçer. Bu kayıtlar köyün en azından 16. yüzyılda mevcut olduğunu kanıtlar. Bunlardan M.1516 tarihli defterde "Kalafatlu" imlâsıyla kaydedilen köyde sadece 3 hane mevcuttur. (Dündar 2013:1151) M.1530 tarihli tahrir defterinde ise "Kalafatlu köyü" ve "Kalafatlu çiftliği" olmak üzere iki ayrı yer kayıtlıdır. (166 numaralı defter, 1995: 233,239)

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Ondokuzuncu yüzyıldan bazı seyyahlara göre; bir Rum köyü olan Kalafatlı'da 200 kişi yaşıyordu. Schliemann da Hisarlık çevresindeki Rum köyleri arasında Yenişehir ve Yeniköy ile birlikte "Kalifatlı" imlâsıyla burasını da sayar. (1884:306) Köyün daha sonra küçüldüğünü ve bu durumda iken 1928 yılı iskanıyla yeniden canlanmış olduğunu düşünüyoruz. Cook da köyün 1928'de kuruluşunu vurgulamakla birlikte; 16. yüzyıl kayıtlarına da işaret ederek, burasının M.1574'te adına rastlanılan Kalafatlı olabileceğini belirtir. (1973:104) Köyün camisi 1955 yılında yapılmış ve yakın yıllarda yenilenmiştir. (Res.6)

Bazı seyyahlar Kalafatlı köyü yakınında Kara Menderes ırmağını geçen bir köprüden söz etmişler ya da gravürlerinde köprüyü bu civarda tasvir etmişlerdir. Hiç kuşkusuz Troya çevresinde antik dönemden itibaren her dönemde buradaki ırmak ve dereleri geçen irili ufaklı köprüler yapılmıştı. Bunların bazılarının Helenistik veya Roma devrilerine kadar inen geçmişleri de kabul edilebilir. Fakat ciddî düzeyde deprenselliği bilinen bölgedeki birçok kargir köprü zamanla ayak temellerine kadar yıkılmışlardır. Bunlardan bazılarının üzerine ahşap köprüler yapılmıştır. Bazıları ise tümüyle yok olup gitmişlerdir.

Kum Kale yakınlarında Menderes ırmağını geçen uzun ahşap köprü seyyah notları arasında zikredilmiş ve gravürlerde gösterilmiştir. (Wood 1775: 324-325; Cook 1973: 393) Cook'a göre 19. Yüzyılda Menderes ırmağını aşan tek köprü buydu. Fakat 1750'de bölgeyi gezen Robert Wood kemerli kalıntıları olan ahşap iskeletli bir başka köprü daha görmüş ve bunun bir de gravürünü vermiştir. (Res.7) Wood, söz konusu köprüyü Pınarbaşı köyü altında diye tarif etmekle birlikte, köprüyü Pınarbaşı ile Kum Kale arasında Kalafat geçidi yanında göstermiştir. (1775: 326) Cook, Wood'un köprüyü yanlış bir yere şekilde Roma yolunun Menderes'i geçmesi beklenen mevkiye yerleştirdiğini ileri sürer. (1973: 393) Başka araştırmacılara göre, Kalafat yakınlarındaki bu köprü; *Tabula Peutingeriana*'da görünen, İlion'dan Alexandria-Troas'a kadar uzanan kuzey-güney yolunun bir parçasıydı. (Bieg, Tekkök ve Aslan 2006: 152) ,Fakat sorun şu ki; Wood'un gravürünü koyup Pınarbaşı – Kum Kale arasına yerleştirdiği ve Kalafat yakınlarında olduğu düşünülen bu köprü; gerçekte Pınarbaşı civarına

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

bir hayli uzak bir mevkiide hâlâ görülebilen eski Sarımsaklı köprüsünden başka bir yapı olmasa gerek. Günümüzde Ezine'nin Köprübaşı ve Akköy yerleşimlerine ulaşımı sağlayan eski Sarımsaklı köprüsü, yüksek ve dar bir geçitte Kara Menderes ırmağının üzerine kurulmuştur. (Res.8) Bu köprünün Roma devrine ait olmayıp, 14. yüzyılın ikinci yarısında sultan I. Murad zamanında Asılhan Bey tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. (Atak 2008: 205-206)

2.3. Kum Kale (Kâl'a-i Sultâniye / Sultan Hisarı):

Asya kıtasını ile Avrupa'yı ayıran iki boğazdan birisi olarak, tarihin her devrinde stratejik önemini koruyan Çanakkale boğazı; antik devirlerden günümüze kadar, iki yakasına karşılıklı yerleştirilmiş tahkimatlarla koruma ve kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Osmanlı devrinde Lapseki ve Gelibolu kalelerinin sağlamlaştırılması ve burgaz türü yapılarla başlayan süreçte ilk ciddi tahkimat, Fatih'in yaptırdığı Kilidü'l-bahr Kalesi ve Kal'a-i Sultâniye (çimenlik) (M.1462-1464) idi. 17. yüzyıldaki gelişmeler Çanakkale boğazının yeniden berkitilmesini zorunlu kılınca; bu defa boğazın Akdeniz tarafından girişine, yine karşılıklı olarak Seddü'l-bahr Kalesi ve Kum Kale (Sultâniye / Boğaz Hisarı) yaptırılmıştır. Osmanlı hükümdarı IV. Mehmed'in vâlidesi Hatice Turhan Sultan tarafından M.1658-1659 yıllarında yaptırılan (Acıoğlu 2015: 98-99) bu kaleler de, Fâtihinkiler gibi "hisar" türü savunma yapılarıdır. Bunlardan Anadolu yakasındaki Kum Kale, Kara Menderes ırmağının denize döküldüğü noktaya yakın bir konumda kıyıya inşa edilmiştir. Kale, düzgün olmayan dikdörtgene yakın bir plana sahip olup köşelerden ve cephelerden çokgen burçlarla takviye edilmiştir. Vakfiye kayıtlarına göre Turhan Sultan; "*Sultâniye*" ünvanıyla anılan kalenin "*dâhilinde bir câmi-i şerîf, bir mekteb-i lâtif*" ve çifte hamamdan başka, kalede hizmet gören askerler için evler, ilâveten dükkanlar ve çarşı-pazar yerleri inşa ettirmişti. (Arslantürk 2012: 53) Bunlar, kalenin yanında gelişecek olan köyün nüvesini oluşturmuşlardır.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Kum kale hakkında, bilhassa 18.- 19. yüzyıllar boyunca çok sayıda seyahatnamede bilgiye ve gravüre rastlanır. Fakat burayı, inşasını izleyen yıllarda ilk gören seyyahların Evliya Çelebi ve Guillaume Grelot olduklarını sanıyoruz. H.1069 Receb ayında (M.1659 Nisan) Sultan IV. Mehmed'in Anadolu seferine katılarak onun yanında bölgeye gelen Evliya Çelebi; kaleyi IV. Mehmed'in annesinin H.1068 (M.1657-1658) yılında inşa ettirdiğini, ondan dolayı nâmına “Sultâniye” denildiğini belirttikten sonra yapının tarifine geçer. Ona göre dört köşeli şekilde taştan yapılmakta olan kale henüz tamamlanmadığından imareti yok idi ve sultan, hisar içinde bir hünkâr camisi inşasına işaret etmişti. İnşa kapsamında kalenin nehir tarafındaki burcu dibinden gizli su yolları yapılıyordu ve deniz tarafı, kadırgalar batırılmak suretiyle doldurularak üstüne bir mendirek burcu yapılması emredilmişti. Çelebi'nin notlarından, yapının bina eminliğini Ankebût Ahmed Paşa'nın üstlendiği ve kale inşaatını denetleyen IV. Mehmed'in mimar ağaya ve hizmeti geçen diğer görevlilere hil'atlar giydirdiğini öğreniyoruz. Ancak Çelebimiz mimarın adını vermediği için işin bu yönü muallâkta kalmıştır. (Evliya Çelebi 2001: 157) Bu arada Evliya'nın yukarıda verdiği yapım tarihinin, hem “kalenin inşasının M.1659 yazında henüz tamamlanmadığı” yolundaki kendi ifadeleriyle; hem de vakfiye kayıtlarıyla çeliştiğini belirtelim.

Yapımının üzerinden neredeyse 15-20 yıl geçmeden kaleyi gören ikinci gezgin, 1670'li yıllar içerisinde İstanbul'a yolculuk eden Fransız ressam Guillaume Grelot gibi görünüyor. Onun kitabı 1680'de basıldığına göre; İstanbul'da kalış ve yolculuk süreleri hesaba katıldığında; Kum Kale'yi 1675 – 1680 yılları arasında gördüğü ileri sürülebilir. Antik Troad kırlarındaki Scamandre ve Simois ırmaklarından ve bunların civarında Troya'nın bulunduğundan söz eden Grelot; güzel sanatlara asla yatkın olmayan Türklerin, antik yapıları harap etmeye her zaman istekli olduklarını, hiçbir sınır tanımadan bunların taşlarını sivil ve askeri yapılarında

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

kullandıklarını, Anadolu ve Avrupa yakasına inşa edilen eski ve yeni kalelerin de bu şekilde yapıldıklarından şikayet eder.⁴ (Grelot 1680: 4)

Grelot'nun anlatımıyla; *Bunlardan Asya yakasındaki yeni şato; denize doğru uzanan bir kara parçası üzerine; dört köşeden kulelerle desteklenmiş dört duvarla kare bir alan üzerine yerleştirilmiştir. Bu kulelerden deniz tarafındakiler kare, kara tarafındakiler ise yuvarlaktır. Bu dört kulenin arasında beş tane daha vardır ki; bunların dördü kare, birisi yuvarlaktır. Onlar büyüklük ve boyut bakımından eşit değildirler..... Bu yerin girişi kuzeydedir. Giriş, güneyde denize yakın taraftaki oldukça güzel bir câmisiyle büyük bir sokak tarafından sınırlanır. Câmi, deniz tarafından tüm kubbe ve minaresiyle kendini gösterir. Türklerin "Natoli İnghi-issar" dedikleri bu yeni şato ile "Janissaires" burnu arasında, kuzeydoğuda; "İnghi-issar kioi" adını taşıyan küçük bir köy veya kasaba (yâni Yeni Şato kasabası)bulunur. Bu köyde Sygée burnuna doğru devam eden sekiz yel değirmeninden başka kayda değer hiçbir şey yoktur." (Grelot 1680: 4-6) Grelot, gravüründe doğru konumlarda göstermesine rağmen, metinde kalenin girişini kuzeyde, köyü de çelişkili biçimde Yenişehir ile kale arasında ve kuzeydoğuda kalıyormuş gibi anlatmıştır. (Res.9,10) Grelot'nun anlatımındaki yön hatalarının yapının bir bütün olarak yanlış konumlandırılmasından kaynaklandığı anlaşılıyor. Oysa giriş, kuzeydoğu cephenin doğu köşesi yakınında bulunuyordu; köy de kalenin kuzeydoğu, doğu ve güneydoğusuna yayılıyordu. Grelot'dan bir süre sonra Mallet'nin 1686 tarihli bir gravürü, sanki onun gravürünün kopyası izlenimini bırakır. (Mallet 1719: fig.LV). (Res.11)*

Kum Kale hakkında, Grelot'nun ve Mallet'nin gravürlerinden sonra 17.yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen iki adet plan biliyoruz. Günümüzde Paris Bibliothèque Nationale'de muhafaza edilen ve Cornillon ile Dumée Garde tarafından yapılmış olan planlarda; Grelot'nun gravür ve tanımlarından farklı olarak kalenin tüm burçları çokgen planlı gösterilmişlerdir. (Şek.3, 4) Ayrıca köşe burçlarının arasındaki cephe burçları beş değil, dört adet çizilmişlerdir. Ama her

⁴ Çanakkale boğazından geçen seyyahların neredeyse tümü bu savunma yapılarını "château" olarak adlandırmışlardır. Bu kavram, kullanıldığı yer açısından bizdeki "hisar" kavramıyla karşılanabilir.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

iki planda da kale girişi doğru yerde gösterilmiştir. Ayrıca Cornillon'un bir haritaya yerleştirdiği planda; kale ile Kara Menderes ırmağı arasında, kalenin güneydoğu tarafında köyün iki sokağı ve şematik olarak evleri de gösterilmiştir. Onlar gibi cephe burçlarını dört adet gösteren Berquin Pierre'in 25 Temmuz 1700 tarihli planında daha fazla ayrıntı bulunmaktadır. (Şek.5) Planda giriş, denize bakan cephedeki top gözleri ve caminin kale içindeki konumu gösterilmiş; ayrıca üç cephenin çizimleri yapılmıştır. (Şek.6,7,8) Bunlardan uzun bir süre sonra, 1784 yılında Le Comte de Bonneval Mériadec ve Mathieu Dumas tarafından yapılan Kum Kale plan krokisinde; diğerlerinden biraz daha farklı biçimde, kale düzgün olmayan dikdörtgen planlı olarak çizilmiştir. (Şek.9) İlginç olan, bu krokide köşe burçları arasındaki cephe burçlarının Grelot'nun târif ettiği gibi beş adet gösterilmesidir. Öte yandan kale Cornillon ile Bonneval ve Dumas'nın planlarında daha doğru yönde konumlandırılırken; Dumée Garde ve Berquin Pierre'in planlarında yapı, batı köşe kuzey yöne gelecek şekilde konumlandırılarak hataya düşülmüştür.⁵ En doğru konumlandırma için arazide pusulayla tespit yapmak gerektiği anlaşılıyor. Kum Kale'nin, Tournefort, Choiseul-Gouffier ve Moreno'nun kitaplarındakiler başta olmak üzere (1737: 454; 1776: pl.48; 1790: 34), 18. – 19. Yüzyıllarda yapılmış gravürlerinde; genellikle burçları ve top mazgallarıyla denize bakan kuzeybatı cephe ile arka planda köyün silüeti tasvir edilmiştir. (Res.12,13,14)

Turhan Sultan'ın vakfiyesinde kale dâhilinde yer aldığı vurgulanan camisi; hem Evliya'nın ve Grelot'nun kayıtları, hem de yukarıda işaret edilen planlara göre de kalenin içinde yer alıyordu. Bu yapı zamanla harap olunca; 19. yüzyılda tümüyle yenilenmiştir. Fakat bu yenileme sırasında inşa edilen yapı surların dışında yer almaktadır. Bu keyfiyet, Turhan Sultan Câmii'nin kaledeki yerleşim konumu açısından kuşkulara yol açıyor. Bu konuda gravürlere ve seyyah notlarına güvenmek yanıltıcı sonuçlara yol açabilir. Diğer taraftan, vakfiye kaydında çifte hamamın da kale içinde yer aldığı (Arslantürk 2012:117) kaydedilmesine karşılık, gerçekte kale dışında yer alıyor olması gibi; “câmi” işlevi özellikle vurgulandığından, bir kale

⁵ Söz konusu planlardan haberdâr olmamızı sağlayan Mübarek İpek'e teşekkür borçluyum.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

mescidinden daha büyük olması gereken câminin de 19. yüzyılda “müceddeden” yapılan ibâdethânenin (Res.15) olduğu yerde inşa edilmiş olması muhtemeldir. Yine de Turhan Sultan Camii’nin özgün yerinin tespiti ve kalenin tüm niteliklerinin anlaşılabilmesi, ancak kapsamlı bir arkeolojik kazı ile mümkün olabilecektir. Bu yenilemeye dair kitâbe şimdi yeni Kumkale (Kum Köy) camisinin minaresinde yer almaktadır. Kitâbe metni aşağıda Kum Köy bahsi içinde sunulmuştur. Cuinet’ye göre, 19. yüzyılın sonlarında Kum Kale’nin nüfusu; 700 müslüman, 276 Rum ve 24 Yahudi olmak üzere toplam 1000 kişi idi. (1894:765) Yazarın bazı yerleşim yerlerini birbirine karıştırdığı anlaşıldığından, bu rakamların da kontrol edilmeden dikkate alınmaması gerekir.

Hâlen askerî alanda kalan kaleyle birlikte Turhan Sultân’ın vakfi çerçevesinde oluşan Kumkale köyü, geç Osmanlı döneminin sonlarına doğru Ezine’ye bağlı bir nahiye konumuna yükselse de; Birinci Dünya Savaşı’nın Çanakkale cephesi çarpışmalarında (1915) harap olmuş ve köy halkı biraz daha gerideki Kum Köy’e taşınmıştır. Bunun sonucunda Eski Kumkale köyünden geriye sadece kale, surların dışındaki çifte hamam, geç dönemde yenilenen söz konusu câmi (Res.15) ve aynı dönemden bir çeşme (Res.16) ile tarihî mezarlık kalmıştır. Bunların tümü özellikle Çanakkale savaşı sırasında harap olmuşlardır.

Kum Kale’de, Lucienne Thys-Şenocak başkanlığında bir ekip tarafından 2000 yılında yapılan yüzey araştırmasında yapının ilk topoğrafik ve mimarî planlarını oluşturmak için veriler toplanmıştır. (1999: 113; 2001: 280). Köyün yaklaşık 750 m. Güneyinde kalan tarihî mezarlık ise; Güney Marmara Ajansı’nın desteğinde Çanakkale Valiliği ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nin ortak projesi kapsamında incelenmiş; mezar taşları ve mezarlıktaki Türk siperlerinin restorasyonu ve konservasyonu yapılmıştır. Bu proje çerçevesinde incelenen mezarlıkta toplam 472 adet baş ve ayak şahidesi tespit edilmiş, bunların M.1701 yılından M.1906 yılına kadar yaklaşık ikiyüz yıllık bir zaman dilimine dağıldıkları ortaya konulmuştur. (Sayılır ve diğerleri 2012)

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

2.4. Kum Köy (Yeni Kumkale Köyü):

Merkeze bağlı bu köy, 16. Yüzyıla ait tahrir defterlerinde Kum Köy adıyla geçmekte olup (Dündar 2013: 1152); millî park sahasındaki en eski Osmanlı yerleşmelerinden birisidir. Köy zamanla küçülüp önemsizleşmiş olmalıdır. Fakat 18-19. yüzyıl haritalarında mevcut olduğuna bakılırsa tümüyle metruk duruma da düşmemiştir. Kıyıdaki Kum Kale (Sultanhisarı) Çanakkale savaşları sırasında harap olunca, köy halkı yakındaki Kum Köy'e taşınmıştır. Bu vesileyle âdetâ yeniden kurulan Kum Köy zamanla Kumkale adıyla anılır olduğundan, bu iki ismin tek bir yerleşim yerini ifade ettiği algısı hafızalara yerleşmiş; giderek bu iki köyün ayrı birer yerleşim olduğu unutulmuştur. Bununla birlikte Kumkale halkının Kum köye taşındığına işaret eden arkeolojik nitelikte bir kanıt köy camisi duvarında korunabilmiştir. Bu belge bir cami kitabesi olup; Kumkale'deki Valide Hatice Turhan Sultan Camii'nin yenilenmesiyle ilgilidir. Anlaşıldığı kadarıyla, Çanakkale savaşları sırasında Kumkale köyü terkedildikten sonra, eski köydeki camiye ait kitâbe, şimdiki köy camisinin minare kaidesine yerleştirilmiştir. (Res.17) Mermer kitâbe Türkçe olup nesih hatla sekiz satırlıktır. (Res.18) En sonda bir de ketebe satırı vardır. Kitâbe metni şöyledir:

-Bu Câmi'-i Şerîfin binâsına evvel iden belbâl-i tâm

-Vâlide Hâdice Sultân Firdevs-i âşiyân

-Eyledi müceddeden ummânın ihyâsını arz(i)de fermân

-Bir müsâ'id vaziyet fîrûz ki tesâdüf eyledi hazret-i Şehinşâh

-Ehl-i vatan eyledi gayretini rızây-ı ecl Hasbinallah

-Delîl oldu sarf-ı nakd-i kîseden cism-i âsumâna Hâcî Yahya

-Cünûd-u mülûkânedden Tophâneye merbût istihdâm

-Sabr yâ Resûlullah târîhine ki seninde kala yâd-ı nâmın,

-Harrere Şevket sene 1301

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Kitâbeye göre; ilk olarak Valide Hatice Sultan tarafından inşa edilen Kumkale Camii H.1301 / M.1883-1884 tarihinde Hacı Yahya tarafından yenilenmiştir. Kitâbe metnini ise Şevket isimli kişi yazmıştır. (Uysal 2018: 75)

2.5. Yenişehir:

Antik Sigeum/Sigeion ören yeri ile Kum Kale arasında, sahile yakın bir yükseltide yer alan Yenişehir'in adı Pîrî Reis'in Kitâb-ı Bahriyesinde geçer. Pîrî Reis tarafından M.1519 yılında Kânûmî'ye sunulan eserde “*Yenişehir burnu*” kaydı, burada bir yerleşime işaret etmekle birlikte; metne eşlik eden haritada, söz konusu ibarenin hemen altındaki “harâb” kelimesi burasının metruk olabileceğini düşündürüyor. (Pîrî Reis 1973: 114-116) Yerleşimin, 16. yüzyılın ilk yarısına ait tahrir defterlerinde zikredilmeyişi de böyle bir ihtimâli güçlendirmektedir. Buna karşılık, aynı yüzyılın sonlarında burasının Rumların yaşadığı dağınık bir köy olduğu bir gezgin tarafından kaydedilmiştir. (Cook 1973:153) Grelot'un 1671'de “Gâvur Köy” adıyla zikrettiği yer burası olabilir. (1680: 3)⁶ Onu izleyen dönemlerdeki Batılı seyyahlar da burasını hep bir Hıristiyan yerleşimi olarak tanımlamışlar; bazı seyyahlar ise notları ve haritalarında Yenişehir'i, antik Sigeum / Sigeion /Sigée burnu civarında göstermişlerdir ya da Sigée'nin yerine kurulduğunu ifade etmişlerdir. (Choiseul – Gouffier 1842:365) (Res.19) Diğer seyyahların aksine Cuinet, 19. yüzyıl sonlarına ait notlarında, köyde hem Hıristiyan, hem de müslüman nüfusun yaşadığını kaydetmiştir. (1894:765) John Manuel Cook ise Cuinet'nin Çanakkale ile Yenişehir'i karıştırmış olduğuna işaret eder ki; doğrusu da bu olsa gerek. Schliemann'ın kazıları sırasında Yenişehir'deki kilisenin çan kulesi kazıdan çıkan taşlarla yenilenmiştir. (1875:257; Cook 1973:105) Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale boğazını geçmeye çalışan Fransız ve İngilizlerin saldırıları sırasında (1914-1915 yılları) Yenişehir harap olmuş (Brown 2017:24) ve terk edilmiştir. Cook

⁶ “Bu boğazın (Hellespont) girişinde sağ kolda, günümüzde *cap Gianizzari* diye adlandırılan *Sygée* burnu bulunur. Onun yakınında küçük bir Hıristiyan köyü var. Türkler oraya *Giaurkioi* veya kâfir köyü derler. Zira bu, içinde hiç câmi olmayan tüm yerlere verilen bir isimdir. Köy, boğazın yakınına, eskiden meşhur *Sygée* şehrinin olduğu yere kurulmuştur.”(Grelot 1680:3).

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

haklı olarak, yerleşimin Türkçe isminin burada bir Bizans geçmişine işaret ettiğini düşünmektedir. (1973: 159) Gerçekten de Türk şehircilik tarihinde, eski bir yerleşimin hemen dibine ya da civarına kurulan yeni iskan sahasına “Yenişehir” veya “Yenişar” gibi isimlerin verilmesi geleneksel bir tutumdur. Selçuklu devrinden Kubad Abad sarayının yanındaki Yenişehir (Yenişar) (Uysal 2018: 103-110), Bursa’ya bağlı Yenişehir ve Gelibolu yarımadası üzerinde kurulmuş olan “Yenişehir nâm-ı diğer Burhan” (Uysal 2010: 653-654) gibi yerleşimler buna örnek verilebilirler.

2.6. Yeniköy:

Cezayirli Gazi Hasan Paşa çiftliğinin batısında, sahile yakın bir mevkide yer alan Yeniköy’ün kuruluş tarihi konusunda kesinlik taşıyan bilgilere sahip değiliz. Köyün 19. yüzyılın hemen başlarına ait haritalarda yer almış olmasına (Brown 2017: 11) bakarak, en azından 18. yüzyılda mevcut olduğunu söyleyebiliriz. 1675 yılı Eylül ayında Çanakkale boğazının girişinde uygun rüzgarı beklemek zorunda kalan Jacques Spon ve George Wheler; eski kale tarafına gidecek at almak maksadıyla, 200 Rum’un yaşadığı *Kainario Chorio* (Yeni Köy) isimli bir köye uğradıklarını anlatırlar. (Spon ve Wheler 1678: 114-115) Schliemann, burayı yöredeki Rum köyleri arasında zikreder ve isimlendirirken de “Yeni Köy veya Neo Chori” vurgusu yapar. (1884: 434) Söz konusu iki seyyahın notları ve Schliemann’ın kaydı dikkate alınacak olursa, köyün kuruluşunu 17. yüzyıla kadar götürmek mümkün gibi görünüyor. 1951 yılında Bulgaristan ve Romanya’dan göç eden Türklerin bazılarının köye yerleştirildikleri bilinmektedir. (Cook 1973: 167) Yeniköy’de Osmanlı devrinden kayda değer kalıntılar bulmak güçtür.

2.7. Yerkesiği ve Cezayirli Hasan Paşa Çiftliği:

Cezayirli Gazi Hasan Paşa, Osmanlı tarihinde 18. yüzyılın ikinci yarısında önemli şahsiyetlerden birisi olarak dikkati çeker. Kaptan-ı deryâlık ve sadrazamlık makamlarında bulunan Cezayirli Hasan Paşa (öl.1790); İstanbul, Sakız, Çanakkale gibi merkezlerden başka

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

ülkenin birçok yerinde hayır eserleri inşa ettirerek vakıflarla desteklemiştir. (İşıpek 2009: 459 v.d.) Onun Çanakkale çevresindeki vakıf eserleri ve konağı üzerine daha önce Ayda Arel ve Zekiye Uysal başta olmak üzere bazı akademisyenler tarafından araştırma ve yayınlar yapılmıştı. (Uysal 2016: 47-78; Arel 1993: 173-188; Korfmann 1986: 1-16; Yakıtıl 1989: 1261-1275; Altıer 2016: 1-26)

Hasan Paşa'nın Çanakkale'nin Nara Burnu'ndaki çeşmelerinden başka; Ezine ilçesi sınırları içinde şimdiki Yeniköy ile Üvecik köyleri arasında, bugün meskun alanların dışında kalan bir mevkide çiftliği ve vakıf değirmeninin kalıntıları bulunmaktadır. Hasan Paşa'nın vakfiyelerindeki bilgiler ve seyyah notlarına göre; eskiden bu mevkide bulunduğu anlaşılan Yerkesiği'ndeki çiftliğin bir köşesinde konak, çiftliğin avlusunda bir ev, avlunun bir başka köşesinde hamam ve çiftliğin karşısında bir câmî yer alıyordu. Câminin, paşanın vakfiyesinde Sultan Hisarı nahiyesinde yaptırdığı kaydedilen bina olduğu düşünülür. (Uysal 2016: 60) Çiftlik ve konağın M.1770 yılı civarında yaptırıldığı kabul edilir. (Uysal 2016:64) Çiftliğin aşağısında Hanım değirmenine doğru uzanan kanalın, Hasan Paşa ya da ondan önceki bir Türk sultanı veya idarecisi tarafından yaptırılmış olabileceği; hattâ bunun Türklerden önce devirlerden kalmış olabileceği yönünde tartışmalar bulunmaktadır. (Schliemann 1881: 98; Cook 1973: 146)

Yerkesiği ve Cezayirli Gâzi Hasan Paşa'nın konağının özgün durumuna ilişkin yegane görsel belge; yöreyi 1776 yılında gezen Choiseul-Gouffier'nin seyahatnamesindeki bir gravürdür. (1828: 353-354) (Res.20) Seyyah burayı köy olarak tarif etmiştir. Ondan on yıl sonra çiftliği gören Lechevalier, haritasında "Erkessi Keui" imlâsıyla köyü ve paşanın çiftliğini göstermiştir. ((1802: pl.XIV) Muhtemelen Hasan Paşa çiftliğinin çevresinde gelişen köy, onun ölümünden sonra çiftliğin ve konağın harap olmasına paralel biçimde ortadan kalkmış olmalıdır.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Günümüzde Ezine ilçesi sınırları içinde kalan Hasan Paşa çiftliği ve değirmenin son durumlarını gözlemek, konağın dışındaki kalıntıların niteliğini araştırmak ve değirmenin rölövesini çıkarabilmek için Yerkesiği mevkiinde araştırma yaptık. (Res.21) Konak ve çiftlik alanı dışında, taş malzemeli anıtsal yapı temelleri görülebilmektedir. (Res.22) Çiftlik alanı ve çevresindeki yüzey gözlemlerinde çok sayıda Osmanlı devri seramik parçalarıyla karşılaşıldı. (Res.23)

Konağın harap durumu ve çevresindeki arkeolojik kalıntılar, buraya bir an önce bilimsel anlamda müdahale yapılması, restorasyon ve konservasyona girilmesi gerekliliğini ortaya koyuyor. Aynı durum, çiftliğin biraz uzağında Yerkesiği denilen kanalın kenarında bulunan Hanım değirmeni için de geçerlidir. Yapı 20. yüzyıla kadar kullanılmış olmakla birlikte, günümüzde harap ve metruktur. Neredeyse kesin tarihi saptanabilecek bir değirmen olması bakımından Osmanlı Arkeolojisi ve endüstrisi açısından önemli bir örnek olan değirmenin korunması elzemdir. Vakfiye kayıtları paşanın Nara Burnu'nda sözünü ettiğimiz çeşmelerden başka bir tekke, câmi ve hamamının da bulunduğunu gösteriyor. Bu yapılar yok olmuştur. Ayrıca Kilitbahir'de vakıf işyerlerinin ve bir çeşmesinin varlığını da arşiv kayıtlarından öğreniyoruz. (Uysal 2016: 64)

2.8. Çıplak Köy:

Truva çevresindeki en eski Türk yerleşimlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Kuruluşunun 14. yüzyıla, Karasi beyliği devrine kadar indiği ileri sürülmüştür. (Eren 1994:192) Fakat 16. yüzyıla ait Osmanlı muhasebe defterlerinde bile adının geçmeyeşine bakılırsa, köyün tarihinin bu kadar eskiye dayanması uzak bir ihtimal gibi görünüyor. (166 numaralı defter 1995:113-117) Seyyahların notları ve eski haritalar dikkate alınacak olursa köyün kuruluş tarihi için 18. yüzyıl kabul edilebilir. Schliemann'a göre; köydeki cami Troya kazısından çıkan taşlarla 1873 yılında minareyle birlikte inşa edilmiştir. (1875:257; Cook 1973:105) Söz konusu câmi günümüzde yenilenmiştir. (Res.24) Köye ismini verdiğine

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

inanılan Çıplak Dede'nin (Garip Dede), köy meydanındaki mezarının baş ve ayak ucundaki taşlar devşirme sütunlardan ibaret olup üzerlerinde kitabe yoktur. Garip Dede yatırı adıyla bilinen mezar alanı bir duvar ve çitle çevrilmiştir. (Res.25) Taşdığı isimden dolayı bu kişinin Kalenderî zümresine mensup bir derviş olma ihtimali akla geliyor. Ramazan Eren'e göre Çıplak Dede'nin ismi İbrahim'dir ve ovanın ağaçsız hâline bakarak “çıplak” ismini o vermiştir. (1994:192) Bu köye 1928, 1929 ve 1934 yıllarında Bulgaristan'dan göç eden Türkler de yerleştirilmiştir. (Cook 1973: 104; Eren 1994:192) Schliemann, Troya'dan alınmış taşların Çıplak köyde ev inşaatlarında kullanıldığını da not etmiştir. (1875:221) Hemen câminin arkasındaki eski evin Truva kazılarını başlatan Schliemann'ın oturduğu bina olduğu rivayet ediliyor. Bunun ayrıca araştırılması gerek. Köy meydanına konulmuş birkaç antik parça muhtarlık tarafından korunmaktadır.

Köy meydanının aşağı kesiminde 19. yüzyıl üslubunda bir çeşme göze çarpar. (Res.26) İki cepheli ve hazneli olan çeşmenin her iki cephesindeki nişler yuvarlak kemer çerçevesindedir. Meydanın aşağısındaki iki katlı ev de tarihî nitelik taşıyor. 19. yüzyıl sonu – 20 yy. başı arasına verilebilecek evin yıkılmadan rölövelerinin çıkarılması gerekir. (Res.27)

Çıplak köyünde tarihî bakımdan en kayda değer veriler mezarlıktaki kitâbeli şahidelerdir. Köy mezarlığında 20 adet yazılı şahide tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları toprağa gömülü olduğu için tarih satırları okunamamıştır. Burada yapılacak bir temizlik ve sondaj ile daha fazla kitâbeli şahide ortaya çıkarılabilir. Bizim tespit ettiğimiz şahideler: Ayşe Hatun (H.1189/M.1775-1776) (Res.28a), Hacı İbrahim oğlu Ömer (H.1193 / M.1779-1780) (Res.28b), Gülnaz (H.1201/ M.1786-1787), Yusuf oğlu Ahmed (H.1201/M.1786 -1787) (Res.28c), Hacı İbrahim (tarih kısmı okunamadı), İbrahim oğlu Ali (tarih kısmı okunamadı), Hacı İbrahim Ağa kızı (tarih kısmı okunamadı), Hasan Beşir (H.1172/M.1758-1759), Fatıma Dudu (H.1172/ M.1758-1759), Ömer Ağa (H.1172/M.1758-1759), El Hac Mehmed oğlu (tarih kısmı okunamadı), Mustafa (H.1179/M.1765-1766.), Hüseyin (H.1290/M.1873-1874), Mustafa (H.1106/M.1694-1695), Hayriye (H.1206/M.1791-1792), Hüseyin kerimesi Fatıma

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

(H.1205/M.1790-1791), Ümmü Gülsüm (H.1205/M.1790-1791), erkek ismi yazılı bir kadın şahidesi (H.1206/M.1791-1792), Muhammed Ağa (H.1243/M.1827-1828) ve Ahmed Ağa (H.1315/M.1897-1898) (Res.28d) şahideleridir.

2.9. Tefikiye Köyü:

Osmanlı devrinde Hisarlık adıyla bilinen antik Truva harabelerinin yakınındadır. Tefikiye köyünün 93 Harbi (1877-1878) sonrasında kurulan yerleşimlerden birisi olduğu biliniyor. 19. yüzyıl sonlarından Schliemann'ın haritasında ve Osmanlı haritalarında gözükmemekle birlikte (Şek.2; Şek.10), köyün 1885 yılında Troya kazısından çıkan taşlarla inşa edilmiş bir Çerkes yerleşimi gibi görüldüğü ileri sürülmüştür. (Cook 1973: 93) Fakat köyün 93 Harbi sırasında Bulgaristan'daki Rahova köyünden göçen ve Servi muhacirleri olarak bilinen Türkler tarafından kurulduğu belgelerle sabittir. Köyün tarihi hakkında kapsamlı bir çalışma yapan Fecri Polat, buraya Osmanlı şehzadesi İbrahim Tefik Efendi'ye nisbetle "Tefikiye" adının verildiğine dair M.9 Eylül 1891 tarihli bir belgeyi ortaya koymuştur. (Polat 2018: 69-84) Köye, Kalafat'taki iskana benzer biçimde, cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki Balkan göçleriyle (1928-1930) ve 1950-1951'deki göçlerle gelenler de yerleştirilmişlerdir. (Polat 2018:85 v.d.) Köy meydanının bir kenarında duran eski câmi haraptır. Mimari açıdan geç Osmanlı devrinin basit taşra câmilerinin özelliklerini taşır. (Res.29) Bu cami 2018 yılında restore edilmiştir. (Res.30) Köye 1969 yılında yeni bir câmi inşa edilmiştir. (Cook 1973:93) Köyün Kalafat tarafından girişinde, hemen yamacın başlangıcında, sol tarafta bir çeşme göze çarpar. (Res.31) Yuvarlak kemerli nişe sahip çeşme 20. Yüzyıl ilk yarısından kalmış olabilir. Köyün mezarlığındaki şahidelerin çoğu yazısız, basit ve amorf levhalar halindedir. Mezarlıktaki 19. yüzyıl üslubunda bir kadın şahidesi ise, üzerine sonradan yeni harflerle kazınmış 1936 tarihli kitâbesiyle ilginçtir. (Res.32) Burada Barok üslûpta bezemeye sahip bir şahidenin devşirme malzeme olarak 20. yüzyılda yeniden kullanımı söz konusudur. Bazı mezarlarda ise antik sütun parçaları şahide niyetine kullanılmıştır. Tefikiye köyünün kuzey tarafındaki düzlükte antik mimari parçalarının bulunduğu bir alana mezarlık yeri

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

denilmektedir. Fakat burada mezarlara rastlanılmamıştır. Burası metruk bir köy yerleşmesi ya da Türk öncesi devirlere ait bir ören olabilir.

SONUÇ

Troya Milli Parkı'nda Osmanlı devrinde iskan edilmiş yerler olarak Halileli, Kalafat, Kum Köy (Yeni Kumkale), Kum Kale (Kal'a-i Sultâniye /Sultân Hisarı), Yenişehir, Yeniköy, Yerkesiği, Çıplak ve Tevfikiye köyleri tespit edilebilmektedir. Bunlardan Halileli (Halil-ili), Kalafat (Kalafatlı) ve Kum Köy 16. Yüzyıl tahrir defterlerinde kaydedilmiş en eski Osmanlı köyleridirler. Yenişehir, dağınık nüfuslu bir Rum köyü olarak 16. Yüzyılın sonlarına doğru kendini gösterir. Diğerleri 17. Yüzyıldan 19. Yüzyıl sonlarına kadar peyderpey iskan olunmuşlardır. Bu yerleşimlerden Kalafatlı, Yenişehir ve Yeni Köy'ün tümüyle gayr-i müslim nüfusa sahip oldukları; Kum Kale (Sultan Hisarı)'de ise; müslüman nüfusun yanında Rum ve Yahudilerden oluşan gayr-i Müslimlerin de yaşadığı anlaşılmaktadır. Yenişehir ve Yerkesiği metruk hâle gelirken, Kalafatlı ve Yeniköy başta olmak üzere diğer köylere özellikle Balkanlardan göç eden Türkler yerleştirilmişlerdir. Tevfikiye köyü de 19. Yüzyılın sonlarında aynı göçler çerçevesinde kurulmuştur. Yerleşimlerden Kum Kale (Sultân Hisarı), Valide Turhan Sultan'ın yaptırdığı kale olup, onun vakıflarıyla burada cami, mektep, çifte hamam, dükkanlar, çarşı ve evler inşa edilmişti. Bunlardan geriye harap durumda kale ve çifte hamam kalmış; yenilenen cami de harap olduğundan, onun 19. yüzyıla ait kitabesi; Çanakkale savaşlarından sonra Kum Kale halkının taşındığı Kum Köy (yeni Kumkale) camisine konulmuştur. Kum Kale'nin tarihî mezarlığı ise etraflıca incelenerek koruma altına alınmıştır. Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın çiftliği çevresinde oluşan Yerkesiği köyünden de bugüne kalabilen tek anıt, paşanın kule tarzı konağı ve değirmenidir. Harap durumdaki konak ve değirmenin çok geç olmadan restorasyonuna girişilmelidir. Diğer yerleşimlerden Çıplak köyde 19. yüzyıldan bir çeşme ile daha çok 18-19. Yüzyıldan şahideler barındıran tarihî mezarlık ve 19. yüzyıl sonu -20. yüzyıl başlarına ait bir ev kayda değer.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

KAYNAKÇA

1.Arşiv Belgeleri:

Osmanlı Arşivi, BEO 63.4705.4

2.Basılı Kaynaklar:

Altier, S. (2016). Çanakkale ve çevresindeki bazı Türk dönemi yapılarında görülen denizcilikle ilgili kazıma (grafiti) tasvirler. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 21, 1-26.

Altun A. ve Demirsar-Arlı, B.(2011). Excavations in Iznik. H.Eren (ed.). in *Proceedings of the first international congress on Islamic archaeology 2005* (pp.125-132). İstanbul: Research Centre for Islamic History, Art and Culture (IRCICA).

Arel, A. (1993). About The Hasan Paşa Tower at Yerkesiği on the plain of Troia. *Studia Troica*, (3), 173-188.

Arslantürk, H.A. (2012). *Turhan Valide Sultan Vakfiyesi*. İstanbul: Okur Kitaplığı Metamorfoz Yayıncılık.

Aslan, R.(2002). Die beziehung zwischen mensch und umwelt in der Troas in Osmanischer zeit. R.Aslan, S.Blum, G. Kastl, F. Schweizer ve D.Thumm (ed.). *Festschrift für Manfred Korfmann*, 3 (923-934) içinde, Remshalden-Grunbach: Verlag Bernhard Albert Greiner.

Aslan, R. (2003). The Relaitonship between man and landscape in the Troad during Ottoman period. G. A. Wagner, E. Pernicka ve H.P. Uerpmann (ed.). in *Troia and The Troad* (31-41), Heidelberg: Springer Verlag.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

- Atak, E.(2008). Behramkale köprüsü ve Çanakkale’de diğer erken Osmanlı köprüleri. A. Akdemir, O. Demircan, S. Yılmaz, T. Takaoglu ve E. Erginal (ed.). *Ayvacık Değerleri Sempozyumu (29-30 Ağustos 2008)* içinde, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayını.
- Baram, U. ve Carroll, L.(ed.).(2004). *Osmanlı Arkeolojisi*. (çev.B. Altınok), İstanbul: Kitap Yayınevi. (oroijinal baskı,2000).
- Bieg, G., Tekkök, B. ve Aslan, R.(2006). Die spätrömische besiedlung der Troas- ein überblick. *Studia Troica*, 16, 147-170.
- Brown, J. (2017). *Homeric Sites Around Troy*, O’Connor : Parrot Press.
- Choiseul-Gouffier, Le Compte de (1822). *Voyage Pittoresque de la Grèce (1776)*, II, Paris : Blaise Librairie.
- Choiseul-Gouffier, Le Compte de (1842). *Voyage Pittoresque dans l’Empire Ottoman, en Grèce, dans la Troade*. Paris : A La Librairie de J. – P. Aillaud.
- Daux, G. (1958). *Les Étapes de L’Archéologie*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Demircan, H.(2000). *Osmanlı Klasik Dönemi Biga Tarihi*. (yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dündar, R. (2013). 59 No.lu Tahrir Defterine göre Biga sancağında yerleşim ve nüfus. *JASSS (The Journal of Academic Social Science Studies)*, 6(2), 1131-1167.
- Easton, D.F., (2002). *Schliemann’s Excavations at Troia 1870-1873*, Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- Eren, R.(1994). *Çanakkale İlinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Folklor İncelemeleri*. Çanakkale: İstanbul ofset.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Evliya Çelebi, (2001). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap, Y.Dağlı ve S.A. Kahraman ve İ. Sezgin (haz.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Gamble, C. (2014). *Arkeolojinin Temelleri*. (Çev. D. Kayıhan), İstanbul: Aktüelarkeoloji Yayınları.

Gerrard, C.(2003). *Medieval Archaeology: Understanding traditions and contemporary approaches*. London: Routledge (Taylor and Francis Group).

Grelot, G. (1680). *Relation Nouvelle d'un voyage de Constantinople*, Paris: Chez la veuve de Damien Foucault.

İnalçık, H. (2000). *Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik ve sosyal tarihi*. I(1300-1600), (çev. H. Berktaş), İstanbul: Eren Yayıncılık. (orijinal baskı,Cambridge University Press, 1994).

Insoll, T. (2007). *İslam Arkeolojisi*. (Çev.B.Tırnakçı), İstanbul: Homer Kitabevi. (orijinal baskı,1999).

İşıpek, A.R.(2009). *Cezayirli Gazi Hasan Paşa*. İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü.

Karasi Vilâyetine Mahsus Salnâme (1305 / 1888). Balıkesri: Vilâyet Matbaası.

Korfmann, M. (1986). Troy: Topography and Navigation. M.Mellink (ed.). in *Troy and The Trojan War* (1-16), a Symposium held at Bryn Mawr College, October 1984. Bryn Mawr.

Lechevalier, J.P.(1802). *Voyages de la Troade: fait dans les années 1785 et 1786; Recueil des cartes, plans, vues et médailles*. Paris: DENTU Imprim.-Libr.

Mallet, A.M.(1719). *Detroit de Gallipoli die Dardanellen*. Frankfurt.

Moreno, J.(1790). *Viage a Constantinopla en el ano de 1784*. Madrid: Imprenta Real.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Özer, M.(2014). Edirne Yeni Saray (Saray-ı Cedid-i Amire) Kazısı 2010 yılı çalışmaları. *Sanat Tarihi Dergisi*, XXIII(1), 39-66.

Petersen, A.(2017). “Under the yoke”: the archaeology of the Ottoman period in Bulgaria. *Journal of Islamic Archaeology*, 4(1), 23-48.

Pîrî Reis, *Kitâb-ı Bahriye (Denizcilik Kitabı)*, C.1, Y. Senemoğlu (haz.). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.

Polat, F. ve Yeleş, H.(2017). *Halileli: Troia ovasında bir köy*. İ.Özdemir (ed.), Ankara: Pozitif Matbaa.

Polat, F.(2018). *Tevfikiye köyü: son Troialılar*. M.İpek (ed.), Ankara: Pozitif Matbaa.

Redford, S.(2007). “What have you done for Anatolia today?”: Islamic Archaeology in the early years of The Turkish Republic. *Muqarnas*, 24, 243-252.

Renfrew, C. ve Bahn, P. (2017). *Arkeoloji: Kuramlar, Yöntemler ve Uygulama*. (Çev. G. Ergin). İstanbul: Homer Kitabevi. (orijinal baskı,1991; yedinci baskı,2016).

Rose, C.B.(2014). *The Archaeology of Greek and Roman Troy*. New York: Cambridge University Press.

Said, E. (1998). *Oryantalizm (Doğu Bilim): Sömürgeciliğin Keşif Kolu*. (Çev.N.Uzel), İstanbul: İrfan Yayıncılık.

Sayılr, B., Yazıcı, G., Altier, S. ve Acioğlu, Y. (2012). *Kumkkale Tarihi Türk Mezarlığı*, İstanbul: Egemen Matbaa.

Schliemann, H. (1875). *Troy and Its Remains ; a narrative of researches and discoveries made on the site of Ilium and in the Trojan plain*. B.A. Philip Smith (ed.), London : J.Murray.

Schliemann, H.(1881). *Ilios : The city and country of the Trojans*. New York : Hasper and Brother.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Schliemann, H.(1884). *Troja : Results of the latest researches and discoveries on the site of Homer's Troy*. New York : Harper and Btothers.

Spon, J. ve Wheler, G. (1678). *Voyages d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant fait en 1675 et 1676*. T.I, Lyon : Chez Antoine Cellier le fils.

Temimî, A.(1997). (ed.). *Corpus d'Archéologie Ottomane; Actes de Ier Congrès International*. Zaghuan: Fondation Temimî.

Thys-Şenocak, L.(1999). Bir Valide Sultan'ın himayesinde Seddülbahir ve Kumkale. *Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı "Uluslarüstü Bir Miras" Uluslararası Kongre (25-27 Kasım 1999) içinde* (ss.112-117)., İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Thys-Şenocak, L.(2001). Kumkale ve Seddülbahir Osmanlı Kaleleri. *Cogito*, 28, 274-282.

Tournefort, J.P.de.(1737). *Relation d'un voyage du Levant, fait par ordre du Roy*. I, Paris: De l'Imprimerie Royale.

Uysal, A.O. (2018). Kubad Abad şehri ve kalıntıları. A.Yavaş ve O. Koçyiğit (ed.). *Beyşehir Gölü Kıyısında Bir Selçuklu Sitesi: Kubad Abad içinde* (103-110), Konya: Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür AŞ. Yayını.

Uysal, A.O.(2018). Çanakkale ili Lapseki, Biga, Çan, Bayramiç, Ayvacık ve Ezine ilçeleri Türk dönemi yüzey araştırması (2016). C.Keskin (haz.). 35. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* (22-26 Mayıs 2017 Bursa), 1, içinde (ss.61-84), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını.

Uysal, A.O. (2010). Gelibolu yarımadasında bir Osmanlı yerleşimi: Yenişehir (Burhan). *XIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri* (14-16 Ekim 2009, Pamukkale Üniversitesi) içinde (ss. 653-662), İstanbul: Biltur Basım –Yayın.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Uysal, A.O.(2011). Excavations at the “Fatih Foundry” in Demirköy: the 2003-2004 season. H. Eren (ed.). in *Proceedings of the first international congress on Islamic archaeology 2005* (pp.133-148). İstanbul: Research Centre for Islamic History, Art and Culture (IRCICA).

Uysal, Z. (2016). Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Çanakkale civarındaki eserleri. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 21, 47-78.

Wood, R.(1775). *In Essay on the original genius and writings of Homer: a comparative view of the ancient and present state of the Troade*. London: printed by H. Hughs.

Yakıtıl, E. (1989) Derya Kaptanı Gâzi Hasan Paşa'nın vakfiyeleri. *IX. Türk Tarih Kongresi (Ankara 21-25 Eylül 1981) Kongreye Sunulan Tebliğler, C.III* içinde (ss.1261-1275), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530).(1995). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını.

3.Elektronik Kaynakça:

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531007167.r=le%20plan%20du%20Cornillon?rk=64378;0> adresinden Cornillon'un Kum kale planı.

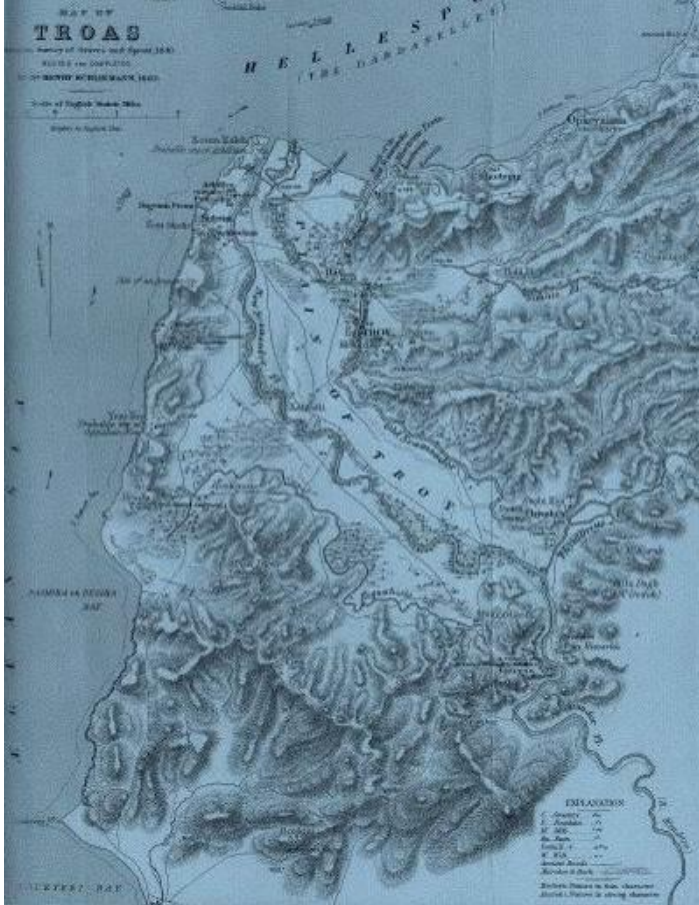
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531006698?rk=21459;2>. adresinden Hidrograf Dumée Garde de la Marine tarafından 17.yy ikinci yarısında yapılmış Kum Kale planı.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100675w> adresinden Le comte de Bonneval et Dumas'nın Kum kale krokisi.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b531006522>. adresinden Berquin Pierre'in Kum Kale plan paftası.

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

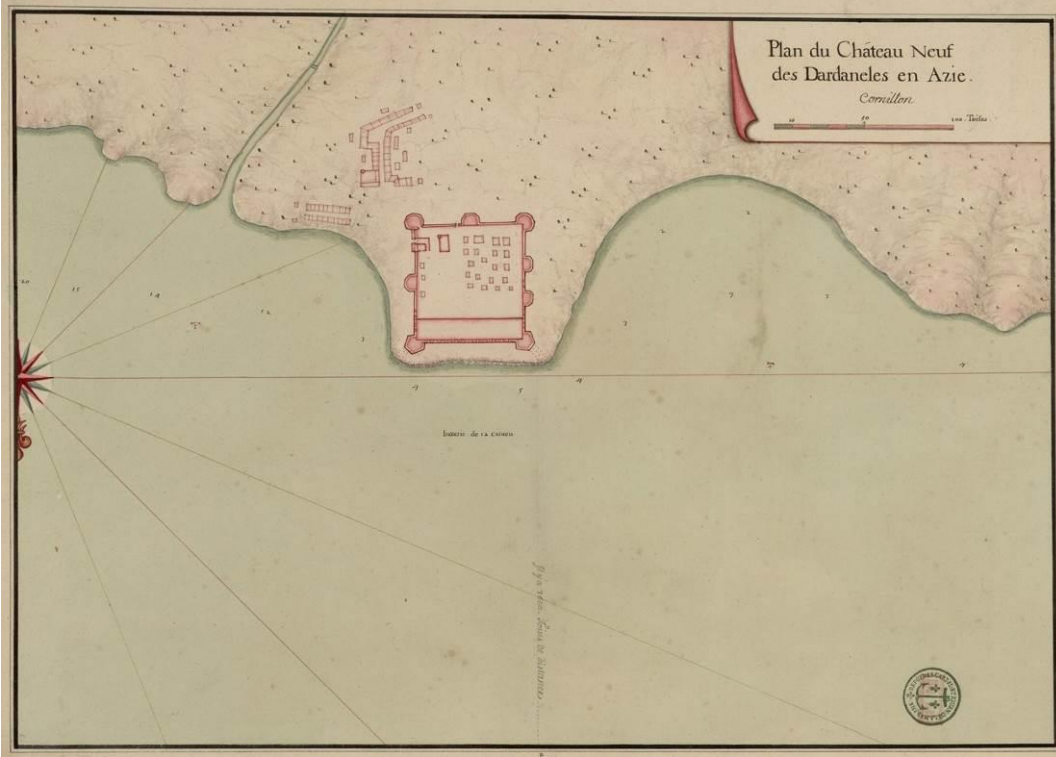
Şek.2- Troya çevresinin 1883 tarihli haritası (Schliemann'dan)

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

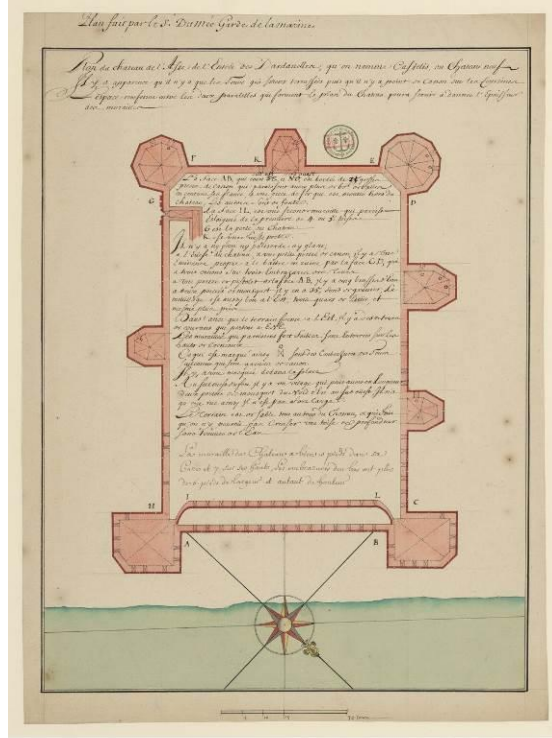
Ali Osman UYSAL

Şek.3- Cornillon tarafından 17. yy ikinci yarısında yapılmış plan (Gallica.bnf.fr/ Bibliothèque Nationale de France'dan)

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

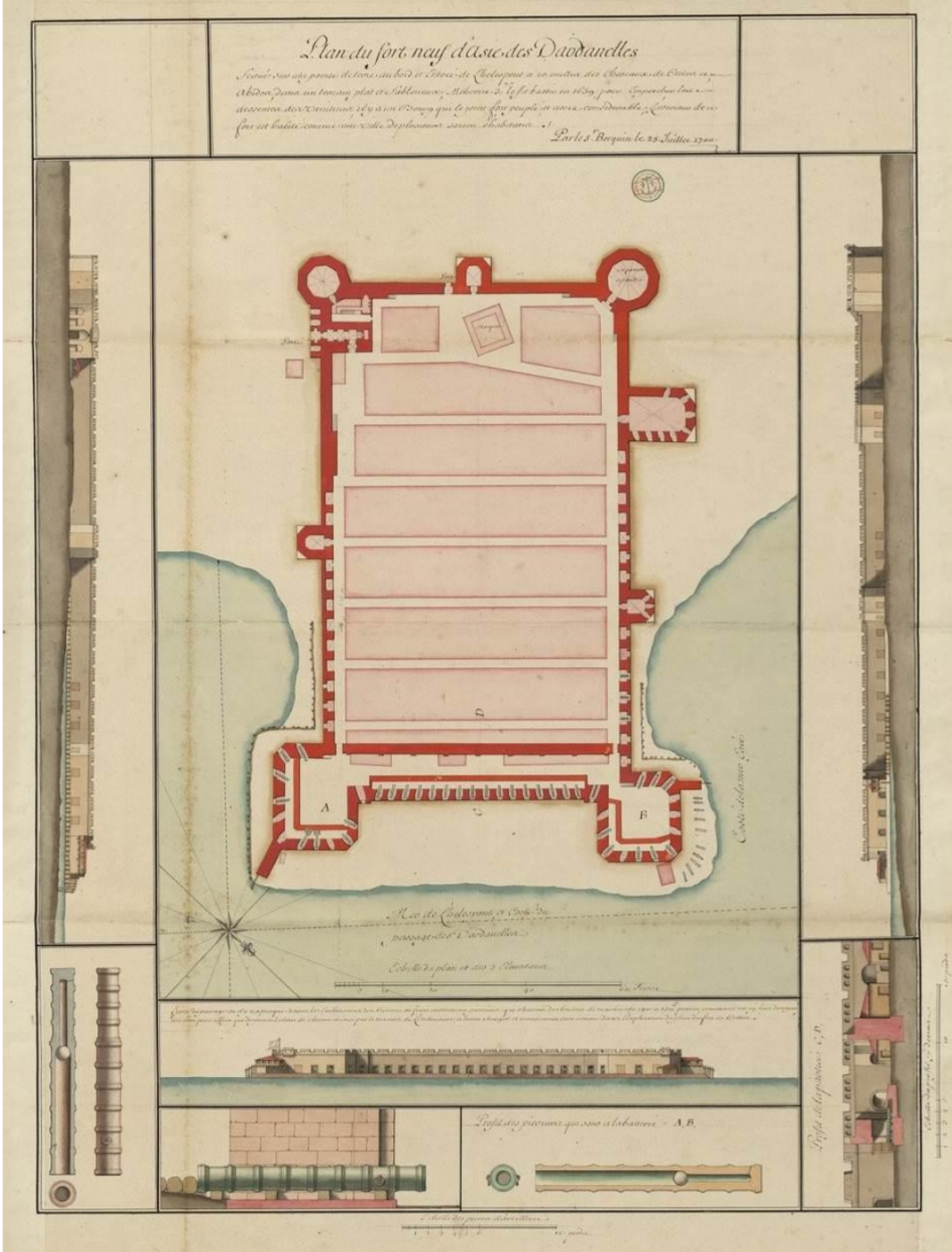
Ali Osman UYSAL

Şek.4- Dumée Garde'nin yaptığı Kum Kale planı (17.yy ikinci yarısı), (Gallica.bnf.fr'dan)

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Şek5- Kum Kale'nin Berquin Pierre tarafından yapılmış 25 Temmuz 1700 tarihli plan ve

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

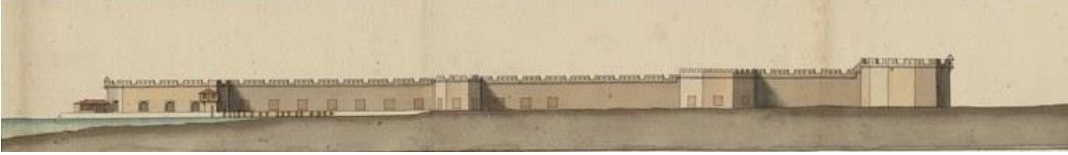
cephe görünüşleri (Gallica.bnf.fr / Bibliothèque Nationale de France'dan)

Şek.6-Kalenin kuzeybatı cephesi, B. Pierre'in paftasından ayrıntı (Gallica.bnf.fr'dan)

Şek.7- Kalenin kuzeydoğu cephesi, B. Pierre'in paftasından ayrıntı (Gallica.bnf.fr'dan)

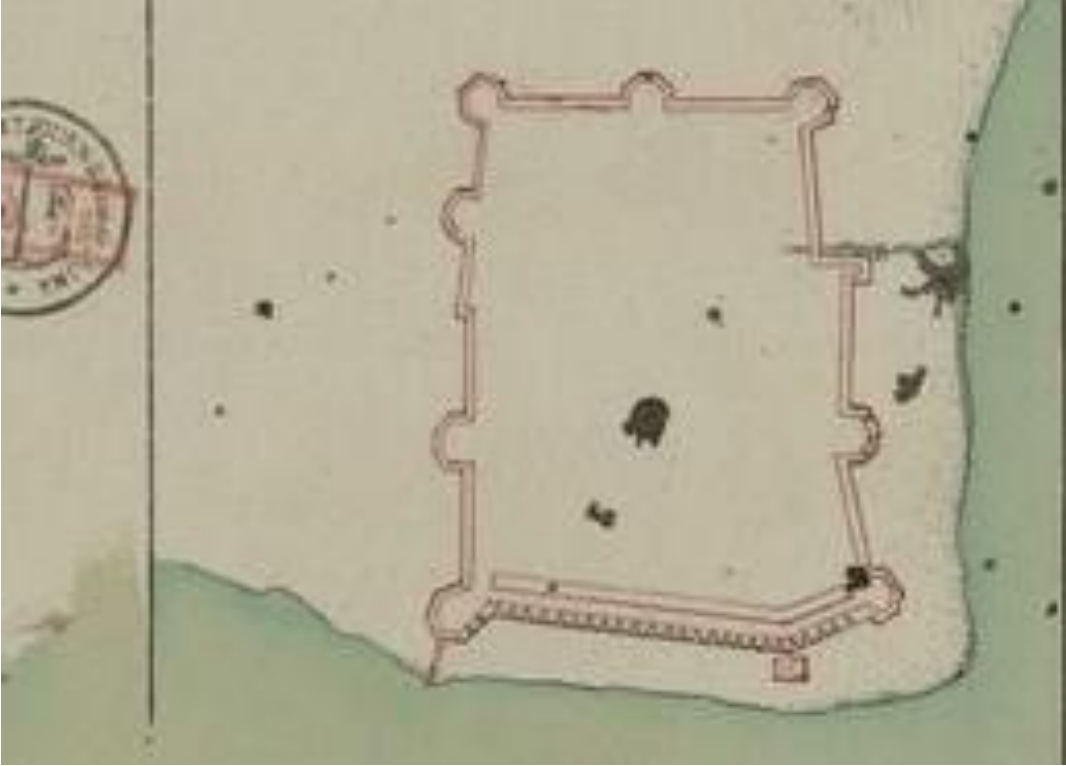
Şek.8- Kalenin güneybatı cephesi, B. Pierre'in paftasından ayrıntı (Gallica.bnf.fr'dan)

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

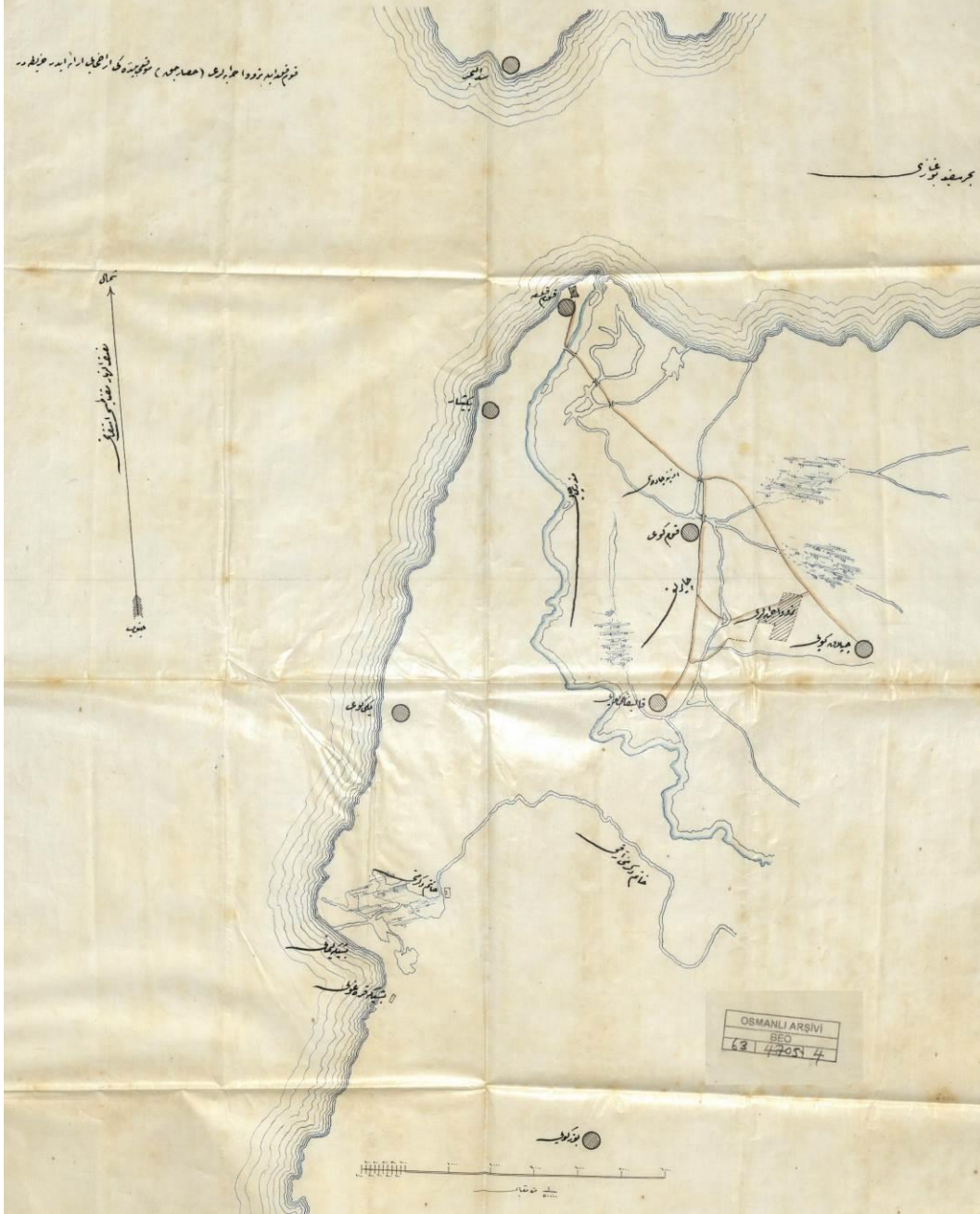
Ali Osman UYSAL

Şek.9- Bonneval ve Dumas'nın Çanakakle boğazı haritasından (1784) ayrıntı, Kum Kale krokisi (Gallica.bnf.fr'dan)

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Şek.10- 19.yüzyıl sonlarından bir Osmanlı haritasında Troya ve çevresi (BOA)

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Res.1- Halileli Köyü Camii

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Res.2- Halileli mezarlığında antik sütunlar

Res.3- Halileli mezarlığında bir kadın mezarı

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Res.4- Mezarın ayak taşı

Res.5- Mezarın baş taşı

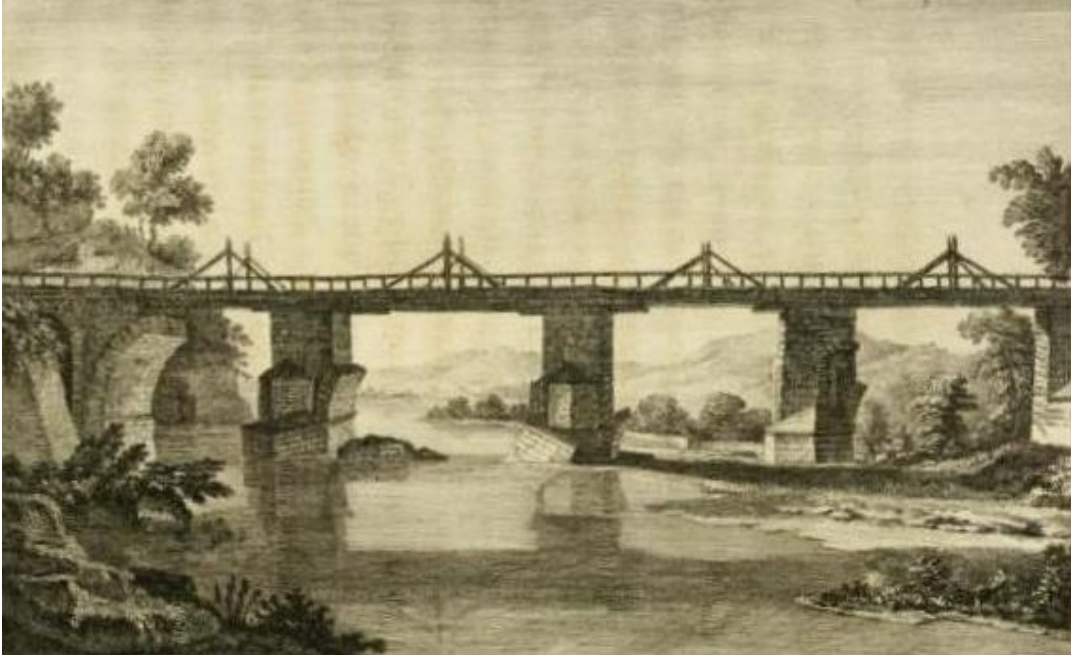
Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Res.6- Kalafat köyü camisi.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Res.7- Wood'a göre Pınarbaşı yakınında köprü (Kalafat köprüsü ?), menba' tarafı

Res.8- Eski Sarımsaklı köprüsü, mansab tarafı

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

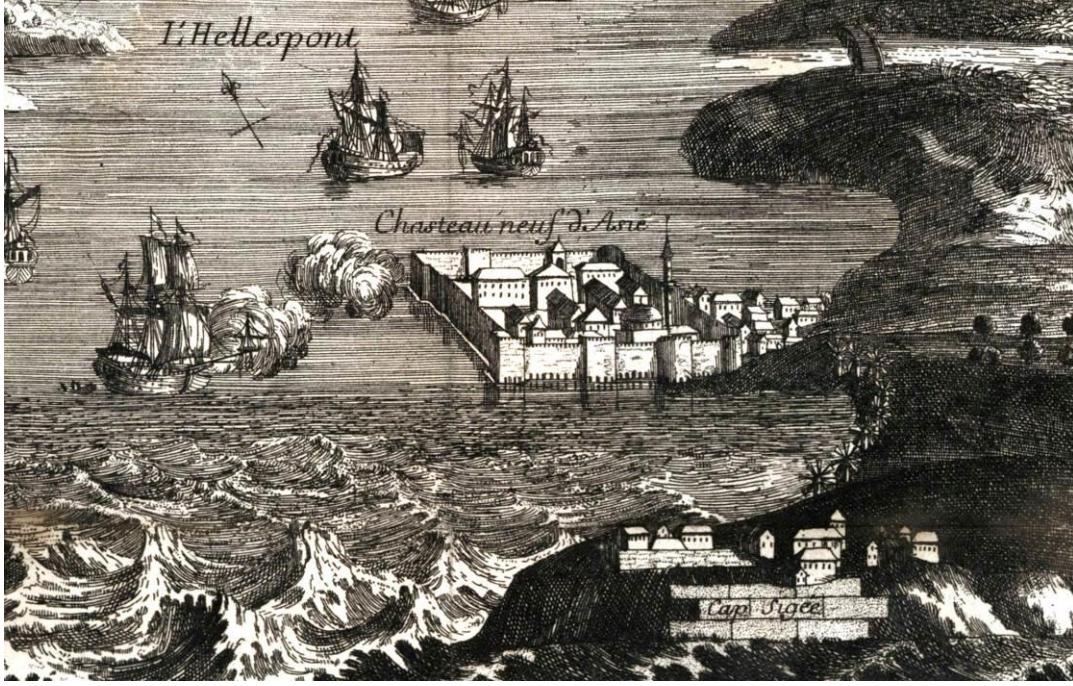
Res.9- Grelot'nun gravüründe Çanakkale boğazı ve Kum Kale (1680)

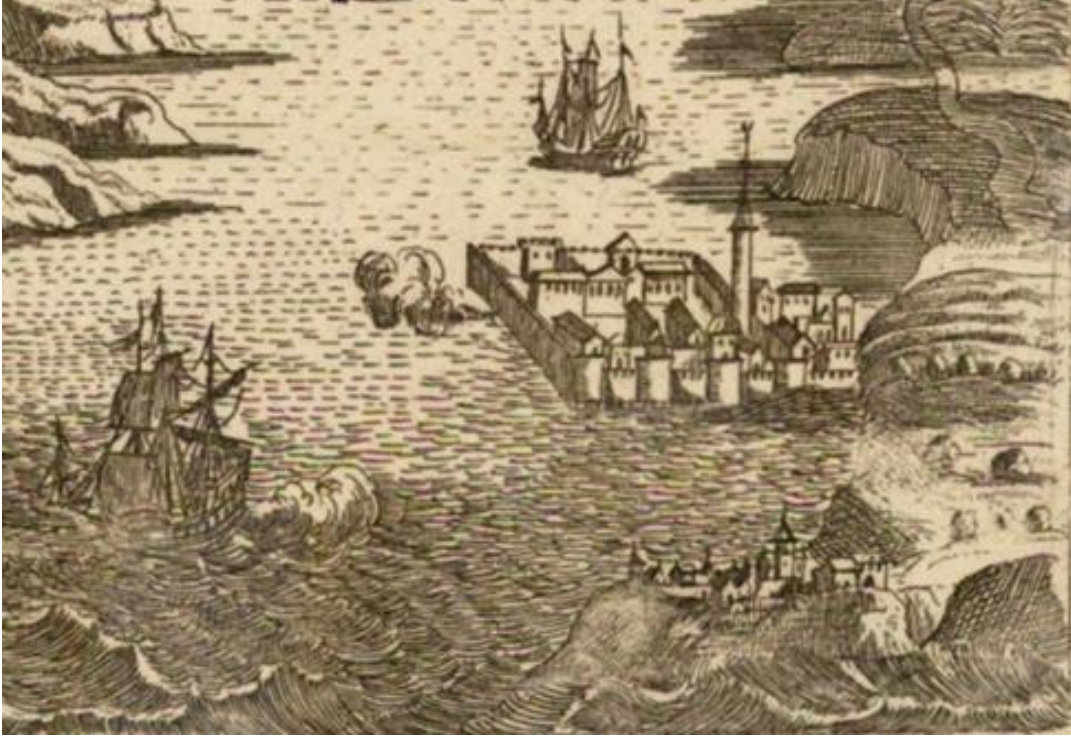
Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

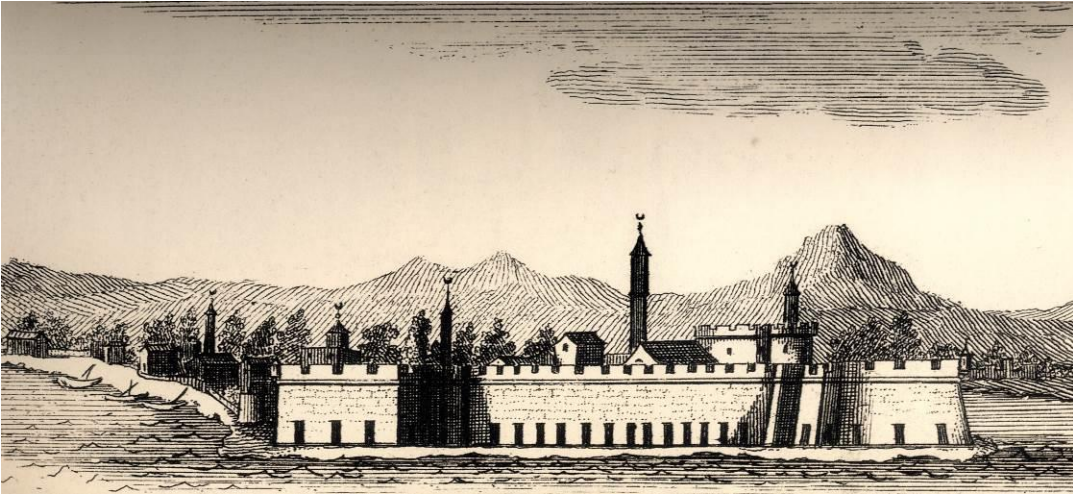
Ali Osman UYSAL

Res.10- Grelot'nun gravüründen ayrıntı. Kum Kale ve sağ altta Yenişehir

Res.11- Mallet'nin 1686 tarihli gravüründen ayrıntı: Kum Kale ve aşağısında Yenişehir

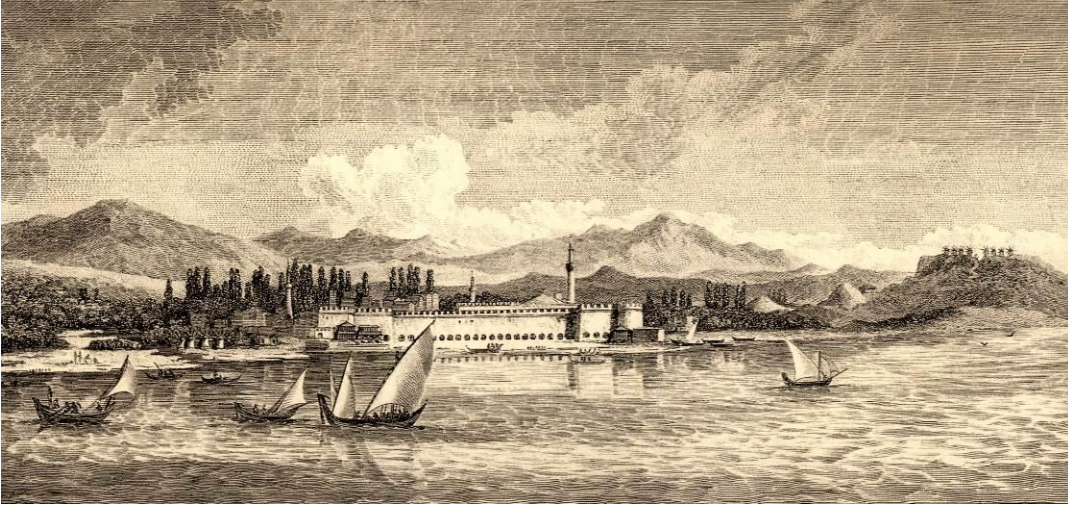
Res.12- 18. yüzyıl başından Kum Kale gravürü (Tournefort'dan)

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Res.13- Onsekizinci yüzyıl sonlarından Kum Kale gravürü (Choiseul-Gouffier'den)

Res.14- Onsekizinci yüzyıl sonlarından Kum Kale gravürü (Moreno'dan)

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Res.15- Kum Kale (Sultan Hisarı), cami harabesi ve arkada çifte hamam

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Res.16- Kum Kale (Sultan Hisarı), geç Osmanlı devrinden harap çeşme

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

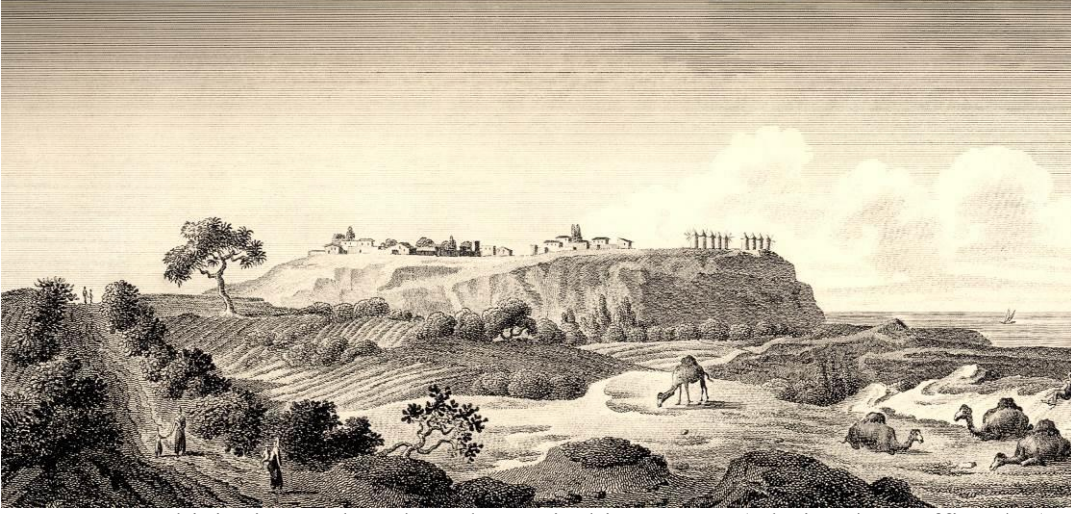
Res.17- Kumköy (yeni Kumkale) Camii minaresinde kitabe

Res.18- Kumköy (yeni Kumkale), minaredeki kitabe

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Res.19- Onsekizinci yüzyıl sonlarında Yenişehir gravürü (Choiseul-Gouffier'den)

Res.20- Yerkesiği köyü ve Hasan Paşa çiftliği, gravür (Choiseul-Gouffier'den)

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Res.21- Cezayirli Hasan Paşa Konağı genel görünüş

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

22- Konağın doğu tarafında bir yapı kalıntısı

23- Konak çevresinden yüzey buluntuları (Osmanlı seramikleri)

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

24- Çıplakköy Camii

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Res.25- Çıplak köyünde Garip Dede yatırı

Res.26- Çıplak Köy, çift cepheli çeşme

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Res.27- Çıplak Köy'den bir ev

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

(a)

(b)

(c)

(d)

Res.28- Çıplakköy mezarlığından şahideler: a)Ayşe Hatun b)Hacı İbrahim oğlu Ömer
c)Yusuf oğlu Ahmet d)Ahmet Ağa

Res.29- Tevfikiye Köyü Camii, onarımdan önce.

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Res.30- Tevfikiye Köyü Camii, onarımdan sonra (2018)

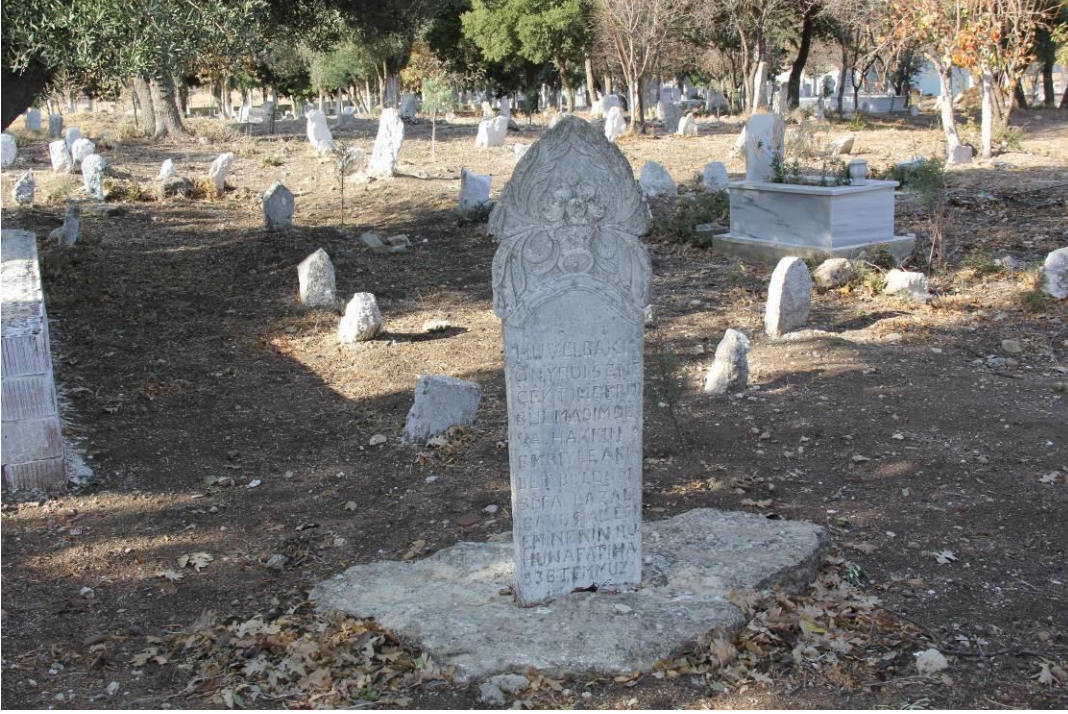
Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Res.31- Tevfikiye Köyü aşağısında çeşme

Res.32- Tevfikiye Köyü mezarlığında yeniden kullanılmış bir mezar taşı

Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research, Vol. 3, Issue 1, 59-121, 2019

Troya (Truva) Millî Parkında Osmanlı Arkeolojisi

Ali Osman UYSAL

Özgeçmiş

Prof.Dr. Ali Osman UYSAL

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nü bitirdi. Aynı üniversitede “Erken Osmanlı Dönemi Minareleri” konulu teziyle yüksek lisans; “Germiyanogulları Beyliğinin Mimarî Eserleri” başlıklı teziyle doktora derecesi aldı. .

1991 yılında doçent, 1997 yılında profesör oldu. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde 1997 yılına kadar öğretim üyesi olarak görev yapan Uysal; 1997 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'ne geçti. Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemi Türk Sanatı alanlarıyla birlikte Ortaçağ Türk devri arkeolojisi üzerine uzmanlaşmıştır. Uzun yıllardan beri Kubad-Abad Selçuklu Sarayı kazılarına heyet üyesi olarak katılmakta olup; bunun yanı sıra Peçin (Muğla/Milas) kazıları ve Alanya Kalesi kazılarına heyet üyesi olarak katılmış; Kırklareli Müzesi'yle birlikte Demirköy Fatih Dökümhanesi kazısını yürütmüştür. Çanakkale çevresindeki Türk devri eserleri üzerine de araştırma ve yayınları bulunan Uysal; 2005 yılından bu yana “Çanakkale İli Ortaçağ ve Türk Dönemi Yüzey Araştırması” projesi kapsamında yöreyi etraflıca incelemektedir. “Afyon'da Üç Eser” ve “Germiyanogulları Beyliği'nin Mimari Eserleri” isimli kitaplarından başka çok sayıda makale ve bildirisi yayınlanmış durumdadır.